

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Restaurointi

Tanja Laakso

KOTKAN SOKERITEHTAAN ASUINALUEEN SYNTY JA KEHITYS
VUOSINA 1911–2014

Opinnäytetyö 2014

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Restaurointi

LAAKSO TANJA

Kotkan Sokeritehtaan asuinalueen synty ja kehitys vuosina
1911–2014

Opinnäytetyö

49 sivua + 8 liitesivua

Työn ohjaaja

Lehtori Anne Räsänen

Toimeksiantaja

Kymenlaakson museo

Maaliskuu 2014

Avainsanat

hirsirakentaminen, sokeritehdas, asuinalue

Tutkimukseni aihe on Kotkan sokeritehtaan asuinalueen syntymisen ja sen kehityksen kuvaaminen eri vuosikymmeninä. Tavoite on selvittää alueen laajenemisen vaiheet ja siihen vaikuttaneet taustatekijät. Tavoitteena on myös selvittää, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet alueen huomattavaan supistumiseen ja sen sosiaalisen elämän muuttumiseen.

Lisäksi tutkimuksessa käydään läpi asuinalueen rakennuksissa tapahtuneet muutokset eri vuosikymmeninä; mitä rakenteellisia muutoksia asuntojen interiööreissä on tehty ja miten tämä muutostöiden aiheuttama kerroksellisuus näkyy asunnoissa tällä hetkellä.

Tutkimustyö pohjautuu Kotkan ja Sokeritehtaan historiaa käsitteleviin kirjoihin sekä alueesta tehtyyn muistelmateokseen. Tärkeässä osassa ovat alueen asukkaiden ryhmä- ja yksittäishaastattelut sekä tietämykseni rakennuksista alueen asukkaana. Selvitystyö tuo esille alueen historiallisen arvon ja kuvastaa alueen sosiaalista merkitystä sen asukkaille.

Tarkoitus on herättää lukijassa eettistä pohdintaa alueen säilymisestä ja suojelusta tulevaisuudessa.

ABSTRACT

KYMENLAAKSO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Restoration

LAAKSO, TANJA

Establishment and development of the residential area of the Sugar Refinery of Kotka in years 1911-2014

Bachelor's Thesis

49 pages + 8 pages of appendices

Supervisor

Anne Räsänen, lecturer

Commissioned by

Museum of Kymenlaakso

March 2014

Keywords

timbered house, sugar refinery, residential area

My research topic is the residential area of a sugar refinery in the city of Kotka, its establishment and development over the decades. The objective is to find out how the area expands and what kind of different factors help it do so. In addition it is discussed what made the area shrink greatly and how the social life changed over the years. What were the main things that led to the tight commune of the present?

This research also tells the buildings of the region and how they changed during the decades. It clears up what kind of structural changes have been made in the interiors of the houses and how these multi layer modifications appear in the housing of today.

My research based on the history books of the Sugar Refinery of Kotka and also a memoir book of the area. The interviews of the people who lived there play an important role as well as my own concrete experience as an inhabitant of the area. The analysis brings up the historic and social value and what it means to the residential area.

Purpose is to evoke the reader to start thinking how to keep it in a good condition and how to protect the area in the future.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	KOTKAN SOKERITEHTAAN ALUEEN SYNTY	6
	2.1 Tehtaan toiminnan alku	6
	2.2 Asuinalue ja herraintalot	7
	2.3 Asuinalueen muut asuinrakennukset	12
3	TYYLIIHISTORIA JA INTERIÖÖRIEN MUUTOKSET	16
	3.1 Klassisen tyylin piirteet rakennuksissa	16
	3.2 Rakennusten tulisijat ja niiden kehitys	19
	3.3 Interiööreissä tapahtuneet muut muutokset	22
4	SOKERITEHTAAN KEHITYS JA SEN VAIKUTUS ALUEEN SOSIAALISEEN ELÄMÄÄN	26
	4.1 Tehtaan suhdanteet suhteessa sosiaalisen elämän kehittymiseen	26
	4.2 Alueen sosiaaliseen kehittymisen kannalta tärkeät osa-alueet	29
5	ALUEEN SÄILYMINEN JA SUOJELU	36
	5.1 Alueen luokitus asemakaavassa	36
	5.2 Alueen tulevaisuus	40
6	LOPUKSI	44
	LÄHTEET	47

LIITELUETTELO

- Liite 1. Talojen B1 ja B2 julkisivupiirustus
- Liite 2. Talojen B1 ja B2 lähialueen nykyinen asemakaava
- Liite 3. Asemakaava, josta näkyy nykyinen suojelumerkintä
- Liite 4. Piirros asuinalueesta 1940-luvulla
- Liite 5. Talojen B6–B13 julkisivupiirustus
- Liite 6. Kokonaiskuva alueesta tänä päivänä
- Liite 7. Ote asuinalueen suojelumerkinnöistä asemakaavassa
- Liite 8. Asemapiirroksen muutostyöpiirustus 9.5.2006

1 JOHDANTO

Tämän dokumentoinnin tarkoituksena on saada säilytettyä oleellinen osa sokeritehtaan asuinalueen kehitysvaiheista. Kiinnostus aiheeseen heräsi, kun lukuisat ihmiset vuosikymmenien jälkeen palasivat entisille asuinsijoilleen Kotkan Sokeritehtaan alueelle. Tutkimus osoitti, että alueen sosiaalinen elämä on ollut tärkeä osa ihmisten elämää. Tehdas, tehtaan työntekijät sekä tehtaan asuinalue rakennuksineen ja aktiviteetteineen on ollut niin tiivis ja positiiviseksi koettu kokonaisuus, että sen dokumentointi on perusteltua.

Aluksi käydään läpi alueen syntyhistoria ja kuvaillaan alueelle vuosina 1911–1960 valmistuneet rakennukset sekä käydään läpi, mitä muutostoimenpiteitä näiden vuosikymmenien jälkeen alue on kokenut. Työ käsittelee myös interiööreissä tapahtuneita rakenteellisia muutoksia.

Tarkastelun ulkopuolelle jäävät ne uudet rakennukset, jotka eivät ole sokeritehtaan rakennuttamia. Alue on etenkin 1980-luvulla muuttunut paljon ja tehdas on myynyt alueen tontteja pois.

Tehdas itsessään muodostaa sen yhdistävän tekijän, joka luo perustan asuinalueen sosiaaliselle kehitykselle. Itse asuinalue on ollut konkreettisesti aidattu ja sen porttien sisäpuolella ovat olleet aikoinaan kaikki elämän kannalta välttämättömät tekijät. Alueelle syntyi tiivis sosiaalinen yhteisö vuosikymmeniksi. Lopuksi käsitellään eettisestä näkökulmasta, mitä muutoksista tulisi säilyttää. Työssä pohditaan myös jäljellä olevien rakennusten suojelua.

2 KOTKAN SOKERITEHTAAN ALUEEN SYNTY

2.1 Tehtaan toiminnan alku

Kotkan Sokeritehtaan rakennustoiminta alkoi heinäkuussa 1911 eli hieman ennen ensimmäistä maailmansotaa. Tässä vaiheessa tehtaaseen kuului kaksi rakennuskompleksia, joista toinen käsitti kaksi siipiosaa ja 140 metriä pitkän julkisivun (kuva 1). Silloin tehdasalueen pinta-ala oli kolme hehtaaria ja se sijaitsi kaupungin vuokratontilla. Raakasokerin ensimmäinen liuotus tapahtui 13.9.1912 ja kuusi viikkoa myöhemmin toimitettiin ensimmäiset sokerierät ostajille. (Suomen Sokeri Oy 1968, 142–143.)

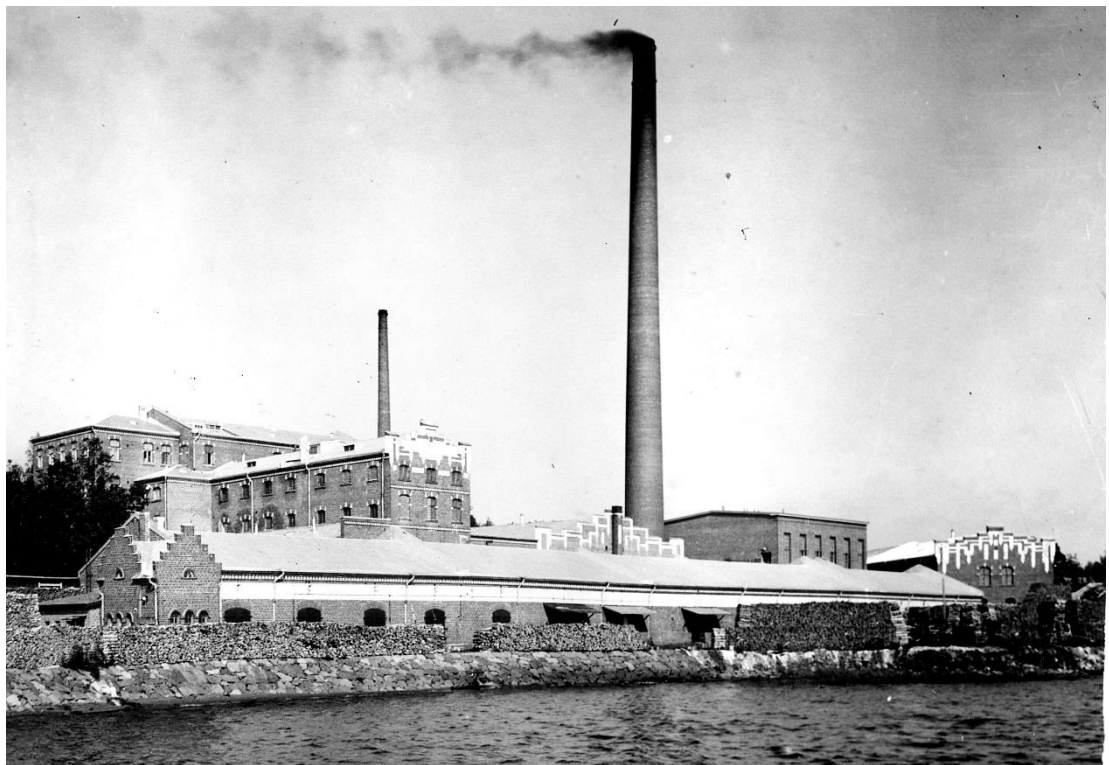
Tästä alkoi tehtaan ja alueen monipuolinen kehitys, joka on kestänyt yli vuosisadan. Jokaisella vuosikymmenellä on oma tarinansa ja erityisesti ajan historiallisiin tapahtumiin sidottu tehtävänsä. Niin tehtaan toimintaan kuin asuinalueenkin kehittymiseen ja muuttumiseen ovat vaikuttaneet maailmanlaajuiset tapahtumat; maailmansodat, pulakaudet, noususuhdanteet, maamme sisällissota, Suomen itsenäistyminen ja muuttovirta maaseudulta kaupunkeihin.

Kotkan sokeritehtaan vuosituotannoksi oli alun perin kaavailtu kahtatoista miljoonaa kiloa, mutta tuotanto jäi viiteen miljoonaan kiloon ensimmäisen maailmansodan loppumiseen asti. Vuonna 1916 sokerin saantia säännöstelltiin, jokainen sai vain puoli kiloa sokeria kuukaudessa henkeä kohden. Sokerin saanti oli sanamukaisesti kortilla. Vuosina 1917–1918 Venäjän suuri vallankumous toi lisää ongelmia. Työväki lakkoili, mikä johti siihen, että tuotanto oli lähes pysähdyksissä vuoden 1917 loppuun asti. Suomen itsenäistymisen myötä normaalit työolot palasivat. Tehdas sai käyntiin normaalin tuotantonsa, vaikkakin raaka-aineesta oli vielä pulaa. (Suomen Sokeri 1968, 158–161.)

Kotkan väkiluku kasvoi nopeasti ja asuntopula oli kiristynyt vuosi vuodelta. Suurlakon jälkeen Kotkan kaupunki päätti varata 55 000 mk työväen asuntopulan ratkaisemiseen. Suunnitelmien mukaan etenkin Hovinsaaren alueen omakotialuetta tulisi laajentaa. Erityinen työväen asuntovaliokunta perustettiin hanketta toteuttamaan. Varsi-

naiseen toimintaan päästiin vasta syyskuussa 1918. Vaikka Kotkan kaupungin rakennustoiminta oli erittäin suhdanneherkkää, jatkui tämä rakennustoiminta vuoteen 1928 asti. (Nikander 1953, 124-127.)

28. päivänä joulukuuta 1918 klo 16 pidettiin Helsingissä Suomen Sokeri Osakeyhtiön perustava yhtiökokous. Tällöin kokoontuivat kaikkien kuuden sokeritehtaan johtajat, joista Kotkaa edusti Johan Grundström. Tähän asti tehdas oli toiminut yhtiönä nimeltä Kotkan Sokeritehdas Oy. Nyt toimintansa yhdisti kuusi suomalaista sokeritehdasta. Viisi muuta silloista sokeritehdasta olivat Auran, Hietalahden, Pietarsaaren, Töölön ja Vaasan tehtaات. Näin saatiin päätökseen vaiherikas neuvottelusarja, joka oli alkanut jo vuosikymmentä aikaisemmin. (Suomen Sokeri Osakeyhtiö 1918–1968 1970, 9.)

Kuva 1 Kotkan Sokeritehdas 1948.

2.2 Asuinalue ja herraintalot

Tärkeässä osassa alueen rakentamisessa oli Oskari Huovisen Rakennus ja rautabetoniliike. Yritys oli aikanaan kaupungin suurimpia rakennusliikkeitä ja on jättänyt pysyvän jälkensä Kotkan kaupunkikuvaan. Tämä liike aloitti Pietarissa perustajansa johdolla 1908 ja muutti Kotkaan 1912. (Nikander 1953, 384.)

Huovisella oli sokeritehtaalla ja sen asuinalueella useita rakennuskohteita. Kotkan Sokeritehtaan suunnitteli F.L. Lagervik. Muista Huovisen rakennuttamista lukuisista kohteista mainittakoon Kotkan kaupungin sairaala 1925, Kotkan klubi 1926, Keskuskoulu 1929 ja Merikotka 1938–40. Merikotka oli valmistuessaan Suomen suurin asuintalo, jonka rakennutti ja omisti Oskar Huovinen. Talossa asui sota-ajan asuntopulan aikana yli 800 henkeä eli enemmän kuin siihen aikaan monessa kunnassa. Oskar Huovinen syntyi Heinävedellä 1878. Rakennusmestariksi hän valmistui Vaasassa. Hän jatkoi työtään kuolemaansa saakka 1956. Patruuna poistui saappaat jalassa, kun kuolema seurasi putoamisesta rakennustelineiltä viimeiseksi jääneessä kohteessaan. (Häkkinen 2012.)

Niin kuin edellä mainittiin Kotkan kaupunki tuki työväen asuntojen rakentamista 1918–1928 välisenä aikana. Näihin vuosiin sijoittuu myös suurin osa sokeritehtaan asuinalueen rakennusten rakentamisesta. Ainoa myöhemmin, vuonna 1948, alueelle rakennettu kohde oli kolmikerroksinen kerrostalo nimeltään Toivonrinne. Toivonrinne sai nimensä sen hetkisen tehtaan johtajan eli Toivo Hietasen mukaan.

Tehtaan asuinalueen rakentaminen sai alkunsa 1912 valmistuneista niin sanotuista Herraintaloista, talot B1 ja B2 (kuvan 2 kontekstietieto; liite 1). Nämä näyttävät asuimukset on sijoitettu luonnollisesti alueen korkeimmalle kalliolle, 15 metriä merenpinnasta, josta on kaunis näkymä merelle. Ne sijaitsevat aivan rannan tuntumassa, johon on rakennettu myös oma sauna näitä taloja varten. Kyseiset talot olivat alun perin tehtaan johdon käytössä ja silloin myös palvelusväki asui niissä. Asuinpinta-alaa taloissa on noin 400 neliötä, yläkerrassa on kymmenen huonetta. Talot ovat kahden perheen taloja (ryhmähaastattelut 10.12.2013 ja 24.2.2014).

Kuva 2. Herrain talot B1 ja B2 vuonna 1948.

Kyseiset asuinrakennukset ovat olleet muutamia vuosia tyhjillään (kuva 3). Rakennukset ovat asumattomia, koska niiden sähköistys tulisi uusaa, ennen kuin ne voitaisiin ottaa uudelleen asuinkäyttöön. Sisältä huoneistot ovat 1990-luvun alun saneerauksen jäljiltä. Alkuperäisiä huonejakoja on jonkin verran muutettu väliseiniä rakentamalla ja osassa huoneista sisäkattoa on madallettu.

Yleisesti ottaen rakennusten kunto on sisältä hyvä, huomattavia vesivahinkoja ei ole havaittavissa. Huoneistojen tulisijat, lukuisat ajalle tyypilliset valkoiset kaakeliuunit, ovat säilyneet remonttien yhteydessä (kuvat 4 ja 5). Rakennukset olisivat restaurointitoimenpiteillä palautettavissa alkuperäiseen asuunsa. On hyvin todennäköistä, että suurin osa alkuperäisistä pinnoista on jätetty uusitun kerroksen alle. Siitä kertoo esimerkiksi komero, joka on rakennettu jälkikäteen. Komeron sisäseinämässä on uuninluukku jätetty esiin, jotta nähdään, että uudempi rakennelma kätkee sisäänsä kaakeliuunin (kuva 6).

Talot B1 ja B2 ovat ainoat asuinalueen rakennuksista, jotka vielä ovat sokeritehtaan omistuksessa. Tehtaalla on ollut vuodesta 2011 uusi omistaja, Du Pont.

Kyseiset talot sijaitsevat asemakaavan mukaan tehtaan tontilla, kuten liitteestä 2 ilmenee. Niillä ei ole 1990-luvun kaavassa suojelumerkintää AP/s, kuten muilla alueella säilyneillä taloilla (liite 3). Talojen suojelu ja säilyminen alueella olisi toivottavaa, talot ovat iso osa tehdasalueen historiaa ja myös Kotkan näyttävimpiä 1900-luvun alusta säilyneitä hirsirakennuksia.

Kuva 3. Tallo B2.

Kuva 4. Asunnon B2 jugend-tyylinen kaakeliuuni.

Kuva 5. Rakennuksen B1 eteisen kaakeliuuni.

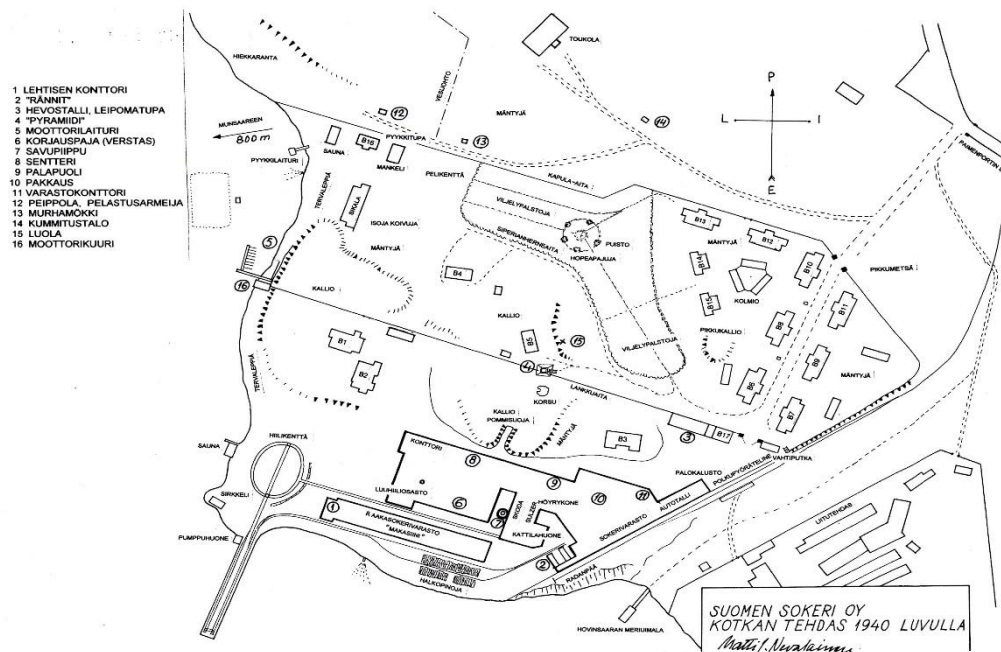

Kuva 6. Rakennuksen B2 vaatekomeroon on piilotettu kaakeliuuni.

2.3 Asuinalueen muut asuinrakennukset

Varsinainen sokeritehtaan asuinalue käsitti 1920-luvun loppupuolella 17 hirsistä rakennettua rakennusta. Alueesta on kirjoittanut muistelmateoksen Matti Nevalainen vuonna 2007. Kirjan nimi on Lapsuuteni sokeritehtaalla 1935–1950. Teoksessa on Nevalaisen piirtämä kartta Kotkan tehtaan tontista ja siinä olleista rakennuksista. (kuva 4). Tämä kartta on ollut avainasemassa hahmotettaessa rakennuksia, jotka on tänä päivänä purettu. Piirros on liitteenä 4.

Seuraavana rakennusvuorossa olivat tehtaan esimiesasemassa olevien virkamiesten asuintalot. Rakennus B3 sijaitsi tehdasalueen sisällä. Kaksi seuraavaksi rakennettua, talot B4 ja B5, oli sijoitettu kallion rinteeseen. Nämä sijaitsivat jonkin verran Herrain talojen alapuolella. Talojen numerointi kertoo siis niiden rakennusjärjestyksen. Niiden sijainti ilmaisee työntekijän asemaa yhtiössä. Mitä korkeammalla kalliolla tai lähempänä tehdasaluetta talo sijaitsi, sitä tärkeämpi oli asukkaan tehtävä tehtaassa.

Kuva 7. Kotkan Sokeritehtaan alue vuonna 1940 (liite 4).

Nämä kolme edellä mainittua taloa, B3, B4 ja B5, olivat kaikki kahden perheen taloja.

Asuinpinta-alaa taloissa oli 200 neliötä eli 100 neliötä perhettä kohden. Taloissa oli alakerrassa kolme huonetta ja lasiterassi. Alakerran huoneissa oli myös kaakeliuuni ja kotiliesi. Yläkerrassa oli kaksi huonetta ja pönttöuuni. Talon julkisivun sisäänkäyntiä kutsuttiin paraatisisäänkäynniksi (Kekkonen 5.2.2014). Talot B4 ja B5 erosivat muista rakenteellisesti niin, että niiden lasikuistit oli rakennettu samaan linjaan kuin muu asuintalo (kuva 8). Muissa rakennuksissa oli ulkonevat lasikuistit.

Kuva 8. Rakennus B4 on purettu 1980-luvun lopulla.

Sokeritehtaan työväen asuinalue on rakennettu vuosien 1920–1928 välisenä aikana. Alueelle tehtiin kahden tyyppisiä taloja, joista isommat, eli rakennukset B6 - B13 olivat alun perin neljän perheen taloja. Kuvassa 9 on esimerkki tästä talotyyppistä. Asuinpinta-ala oli 230 neliötä. Seuraavat kolme B14–B16 olivat puolet pienempiä ja tarkoitettu kahden perheen asuttaviksi (kuva 10).

20-luvun alussa Kotkassa asuntopula oli todella kova, tällöin Kotkassa oli tilastojen mukaan 134 asunnotonta perhettä. Luku oli todellisuudessa paljon isompi, sillä ihmisiä asui lautakojuissa, ullakoilla ja liitereissä sekä muissa tilapäismajoituksissa. (Nikander 1953, 124–127.) Hellahuoneet olivat siihen aikaan tyypillisiä, ne olivat yhden huoneen asuntoja. Edellä mainitut sokeritehtaan asuinalueen talot olivat näin ollen aikaansa nähden isoja asuntoja.

Kotkan kaupunki oli aluksi vuokrannut tehtaalle kyseisen viiden hehtaarin alueen, jossa tehdastyöläisten asuintalot sijaitsivat. Myöhemmin tontti ostettiin omaksi. Talot ja asemakaavan suunnitteli arkkitehti Finnilä. Asuinalueen keskellä oli alun perin tasainen hevoshaka, josta päätettiin tehdä asukkaille viljelyspalstoja ja puisto. Sen suunnitteli puutarha-arkkitehti Olsson. (Lavi 2005, 39–40.)

Kuva 9. Tallo B8 ja ulkonevat lasikuistit. Talot B7 - B13 ovat samanlaisia.

Kuva 10. Tallo B 15 on alun perin kahden perheen koti.

Näiden asuinrakennusten lisäksi alueella on sijainnut lukuisia muita elämisen kannalta keskeisiä rakennuksia. Esimerkiksi on ollut työväelle tarkoitettu rantasauna, pyykkitupa, oma sikala, hevostalli, palokunnan talo, pommisuoja, leipomotupa ja Pelastusarmeijan talo, Peipola. Näihin rakennuksiin palaan myöhemmin luvussa Alueen sosiaalinen kehittyminen.

Tämä rakennuskokonaisuus oli olemassa vuoteen 1948 asti. Rakennuskanta laajeni, kun tehdas osti yhden hehtaarin lisää asuntoalueeseen. Rantaan rakennettiin kolmikerroksinen kivitalo, Toivonrinne, jossa oli tilaa 12 virkailijaperheelle (Lavi 2005, 40–41).

3 TYYLIHISTORIA JA INTERIÖÖRIEN MUUTOKSET

3.1 Klassisen tyylin piirteet rakennuksissa

Tämän alueen työväenasuintalot edustavat puhtaimmillaan 20-luvun klassismia, tästä on esimerkkinä liite 5, jossa on talojen B6 - B13 julkisivupiirustus. Tunnusomaisia julkisivuille ovat vaaleat värit, kuten vaalea okra ja valkoinen. Myös kuusiruutuiset ikkunat edustavat tyyliä. (Vuolle-Apiala 2006, 18; Kuva 11.) Klassismin piirteitä on myös pystypeiterimalaudoitus, joka on maalattu vaaleaksi.

Sokeritehtaan asuinalueen talot oli alun perin maalattu vaaleanharmaiksi. Nykyinen väritys vaihtelee vaaleanpunaisesta, vaaleansiniseen tai vaaleankeltaiseen. Kattomuoto on jyrkkä harjakatto, joka on tehty poltetuista savitiilistä. Mielenkiintoinen yksityiskohta näissä tämän alueen katoissa on, että joka toisen talon katto on päädystä vähän erilainen (kuvat 12 ja 13).

1920-luvun klassismi ajoittuu ensimmäisen maailmansodan päättymiseen. Se päätti kertaustyylien ja kansallisromantiikan ajan. Sotaa seurasi pulakausi, joka asetti omat vaatimukset rakentamiselle. Taloudellisuus, käytännöllisyys ja yksinkertaisuus olivat välttämättömiä hyveitä. Rauhallinen symmetria leimasi klassismia. Suomen itsenäistyminen kannusti edeltävän ajan muotojen hylkäämiseen ”venäläisinä”. Tavoitteeksi asetettiin käytännöllisyys, viihtyvyys ja kodikkuus. Tämän vuoksi pinnat olivat vaaleita ja sileitä, väriltään rauhallisia sukulaisvärejä. (Heikkinen 1989, 23–24.)

Kiinnostus klassismia kohtaan heräsi yhtä aikaa kaikissa Pohjoismaissa. Pohjoismaissa tyyliuuntaa ryhdyttiin kutsumaan ”pohjoismaiseksi klassismiksi” erotukseksi 1800-luvun uusklassismista. Suomalaiset arkkitehdit omaksuivat piirteitä Ruotsin ja Tanskan arkkitehtuurista sekä kotimaisesta empirestä. Ensimmäisen maailmansodan

aiheuttama asuntopula aiheutti suuria ongelmia. Se johti siihen, että suunnittelijat toistivat samoja hyväksi todettuja ratkaisuja. (<http://www.mfa.fi/arkkitehtuurimuseon> arkisto)

Kuva 11. Alkuperäinen 1920-luvun ikkuna, asunto B13.

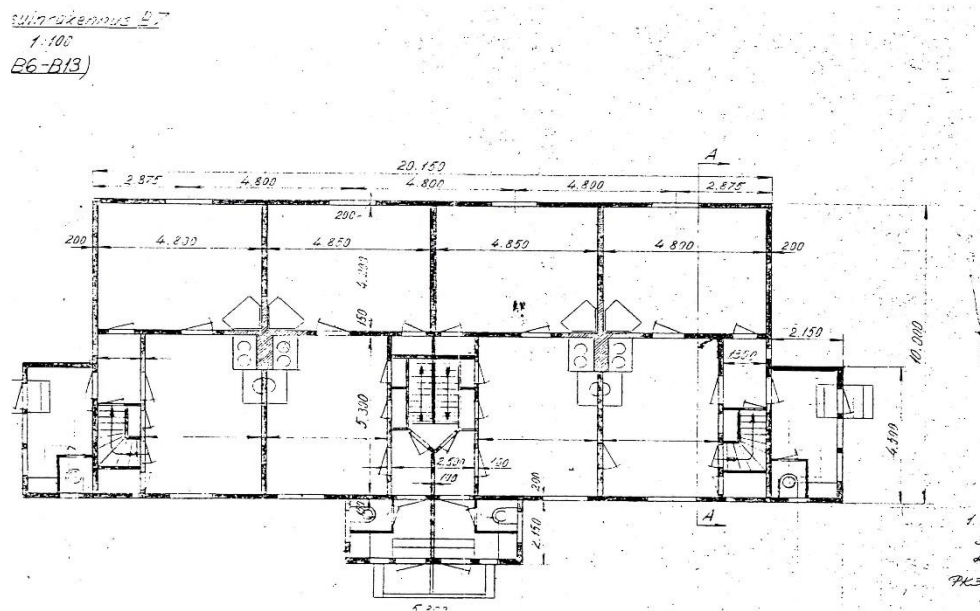
Kuva 12. Jyrkkä harjakatto ja pystyrimalaudoitus.

Kuva13. Aumakatto Kidekujalla.

Molemmat kattomuodot, jyrkkä harjakatto sekä aumakatto olivat 1920-luvun klassisille tyypillisiä. Nämä katot valmistettiin alun perin niin sanotuista valssitiilistä eli lukittuvista tiilistä, jotka olivat poltettua savitiiltä. Niitä on yksi- tai kaksikupuisia eli muodoltaan yhden tai kahden ”aallon” muotoisia. Kyseisten talojen tiilet ovat yksikupuisia. (Curatio ry 2011, 44). Näiden talojen alkuperäisestä rakenteesta mainittakoon puiset vesikourut, joiden sisällä kulki peltinen sisäpinta, joka ohjasi veden syöksytoria pitkin alas. Ongelmana niissä oli, että leveät puukourut keräsivät paljon lehtiä ja havunneulasia. Kouruja olisi pitänyt puhdistaa usein, muuten täyttynyt vesikouru saattoi ohjata sadeveden seinärakenteisiin. Tästä syystä kourut on peitetty umpeen kattokorjauksen yhteydessä.

Rakentamisessa pyrittiin siis selkeisiin ja yksinkertaisiin pohjaratkaisuihin. Palaan rakennuksiin B6-B13, jotka olivat neljän perheen taloja. Pohjaratkaisu näissä on klassisille tyypillinen selkeä kokonaisuus (kuva 14). Kyseisissä taloissa oli kymmenen huonetta, joista alakerrassa kahdeksan ja kaksi ylhäällä talon molemmissa päädyissä. Päätyasunnot muodostuivat kolmesta huoneesta, kun taas keskellä sijainneet asunnot keittiöstä ja kammarista. Jokaisella asunolla oli oma kellari, joka sijaitsi talon kivijalassa.

Kuva 14. Paritalojen B6-B13 ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus.

3.2 Rakennusten tulisijat ja niiden kehitys

Tulisijat ovat rakennusten keskeisiä elementtejä. Ne tuovat lämmön taloon ja toimittivat aikaisemmin liedien asemaa. Rakennuksissa B6-B13 tulisijoja on ollut alun perin kahdeksan. Jokaisessa talossa on alun perin ollut puuliesi keittiössä.

Ensimmäinen liesi oli Högforsin tehtaan tuotantoa (kuva 15). Kyseinen liesi oli leivinuunilla varustettu valurautainen liesi, jonka pinta oli valkoista kaakelia (Kekkonen 10.12.2013). Liesiä ei ole säilynyt näissä rakennuksissa. Ne korvattiin myöhemmin peltikuorisilla, mutta sisältä muuratuilla Porin valun uuneilla (kuva 16). Osaan keittiöistä on vaihdettu edellä mainittuja liesiä edustava modernimpi Rosenlewin valmistama kotiliesi, kuva 17. Näitä edellä mainittuja kahta viimeistä kotiliettä löytyy nykyäänä rakennuksista muutama satunnainen yksilö, jotka ovat säästyneet 1970–1980-lukujen muutostöissä.

Kuva 15. Ensimmäinen kotiliesi-malli.

Kuva 16. Porin valun liesi, malli 30.

Kuva 17. Rosenlewin Aito kotiliesi.

Keittiöiden kotiliesien lisäksi asuntojen alkuperäisiin tulisijoihin ovat kuuluneet kaakeliuuni tai vaihtoehtoisesti pönttöuuni. Nämä alkuperäiset uunit purettiin 70-luvulla muotiin tulleiden öljykamiinoiden tieltä. Porin Matit puolestaan ovat säilyneet osana lämmityskulttuuria näihin päiviin asti.

Öljykamiinoiden aikaan asuinrakennusten keskellä, suunnilleen asuinrakennuksen B 8 ja kolmion välissä, sijaitsi pienehkö öljynjakelupiste. Tästä rakennuksesta jaettiin öljyä alueen asukkaille kaksi kertaa viikossa. Paikalla oli myös joku tehtaan henkilökunnasta, joka merkitsi korttiin annetun öljyn määrän, jonka tehdas sitten veloitti asukkaaltaan myöhemmin. (Porkka 11.2.2014.)

Öljykamiinoiden vaihtaminen perinteisten uunien tilalle ei osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi. Öljylämmitys ei ollut yhtä tehokas kuin varaavat takat. Seuraavien vuosikymmenien aikana on siirrytty takaisin erilaisten lämmitysuunien käyttöön. Jokaisessa talossa on omanlaisensa, koska 80-luvun lopussa talot siirtyivät yksityisomistukseen. Niinpä jokainen perhe on tehnyt oman näköisen ratkaisunsa. Pönttöuunit ja varaavat takat ja kaakeliuunit ovat palanneet asuntoihin. Alkuperäiset kaakeliuunit muistuttavat kuvan 18 mukaista uunia, jossa sivut olivat suorat verrattuna kuvan uunin koveran muotoiseen sivuun. Kuvan uuni on muurattu vuonna 2009 puretun pönttöuunin paikalle. Kaakelit uuniin on hankittu Haminan Fredrikin talosta, jonka eteisuuni se oli.

Kuva 18. Alkuperäistä vastaava kaakeliuuni.

3.3 Interiööreissä tapahtuneet muut muutokset

Edellä mainittuun innostukseen purkaa vanhat kaakeliuunit, öljykamiinoiden tieltä liittyy myös 70-luvun ikkunavaihto, jossa 20-luvun kuusiruutuiset hyväkuntoiset ikkunat pokineen vaihdettiin uusiin yksiruutuisiin ikkunoihin. Jotkut vanhat hirsirakennukset on pilattu jopa asentamalla niihin 70-luvun muodin mukaiset leveät kerrostalotyylliset ikkunat, joissa on kapea tuuletusikkuna. Tämän alueen taloissa säilyi sentään ikkunan muoto ja koko.

70-luvun energiakriisin myötä monta vanhaa taloa pilattiin lisäeristyksin, ikkunoiden ja kattomateriaalien vaihdoilla tai betonoimalla kivijalkoja. Jokainen rautakauppa julisti siihen aikaan ”ikkunanvaihtoviikkoja”. Ikkunoiden vaihto tuhosi osan suomalaisen puukaupunginosien ainutlaatuisuudesta. (Ympäristöministeriö 1995, 13.)

Seinien sisäpintoihin oli alun perin asennettu ajan hengen mukaisesti pinkopahvit, jotka oli tapetoitu. 1920-luvun suunnittelijat suunnilleen kielsivät kukkatapetit. ”Välttäköön kaikkea naturalistista koristelua! Luonto on luonto ja taide on taide; kumpikin pidettävä erillään!” julisti Gustaf Strengell 1923 kirjassaan Koti taideluomana. Tämä filosofia oli suunnattu ennen kaikkea jugend-ajan luonto-ornamentiikkaa vastaan. (Heikkinen 1989, 23–24.) Tästä huolimatta kukkatapetit pysyivät mallistossa ja niitä käytettiin, myös näiden talojen seinillä (kuvat 19 ja 20). Kuvan 19 tapetti oli alin tapettikerros alkuperäisen pinkopahvin päällä, asunnon B13:sta väliteisessä. Kuvan 20 tapetti oli edellisen päällä. Tapettikerroksia oli viisi erilaista ja niiden päälle oli maalattu kirkkaan keltaisella ja sinisellä lateksimaalilla 70-luvun muodin mukaan (kuva 21).

Pinkopahvin jälkeen etenkin ulkoseinien sisäpuolelle oli 1920-luvun tyylin mukaista asentaa insuliittilevyt. Tällainen kuitulevy oli amerikkalainen keksintö. Puuhiomoissa syntyi sivutuotteena raffinöörimassaa, jolle ei sinänsä ollut käyttöä, kunnes siitä alettiin valmistaa kuitulevyä. Uusi tuote saavutti nopeasti suosiota. Levyjä, joita kutsuttiin seinälevyiksi, wallboard, myytiin yhä kasvavassa määrin ja Suomeen niitä tuotiin 1920-luvun loppupuolella. Suomessakin aloitettiin insuliittilevyjen valmistus ja Kotkaan saatiin oma tuotantotehdas. (Nikander 1953, 350–351.) Nykypäivänä yleisin pinnoite seinissä on kipsilevy. Useimmissa taloissa alkuperäistä hirsipintaa on otettu esiin osaksi sisustusta.

Kuva 19. Alkuperäinen 20-luvun tapetti.

Kuva 20. 30-luvun tapetti.

Kuva 21. Kaikki viisi tapettikerrosta.

Klassismin tyyliin kuuluivat peiliovet, jotka ovat mahdollisimman neutraaleja väreiltään ja ovien peilit ovat lähes samankokoisia ja niiden profilointi on matalaa. Väritys pelioivissa on vaalea. (Heikkinen 1989, 23–24.) Näiden asuntojen ovet ovat alkujaan olleet vaalean harmaiksi maalattu ja seuraava värikerros on vaalean vihertävä. 70-luvulle tultaessa väri muuttuu kirkkaan vihreäksi lateksimaaliksi. Myöhemmin 80-luvulla palattiin puhtaaseen valkoiseen värisävyyn (kuva 22). Osa talojen ovista on kokenut aikansa muoti-ilmiön, hiekkapuhalluspuhdistuksen. Näistä ovista on irronnut sekä maali, että sen mukana myös osa puupinnasta. Jotkut alkuperäisistä ovista on hävitetty ja tilalle on asennettu nykypäivän puristemassasta valmistettuja ovia.

Kuva 22. Alkuperäinen sisäovi ja kylmäkomeron ovi.

Alkuperäiset talojen lattiat olivat lautalattioita, joiden eristeenä oli sahanpuru. Jäljellejääneistä 1920-luvun lattioista löytyy myös ensimmäinen pintakäsittelykerros. Se on vaalean vihertävä sävy, mutta pari astetta tummempi kuin mitä alkuperäisissä katoissa ja sisäovissa on ollut. Seuraava öljymaalikerros lattioissa on ollut harmaanvalkoinen, joka on myöhemmin vuosikymmeninä peitetty ruskealla Permo-lattiamaalilla.

Oikein rakennettu hirsirakennus on lähes ikuinen, jos kattorakenteet ovat kunnossa. Näissä taloissa ainut heikko kohta on ollut terassirakennelman ja katon välinen liitoskohta eli jiiri (kuva 23). Samoin ovat ongelmia vuosien aikana tuoneet aumakattoisten talojen päätyjiirit. Vuosien aikana liitoskohdista vesi on päässyt valumaan hirsirunkoon ja lähimpiin ikkunanpokien rakenteisiin. (Kuva 24). Tästä syystä kattoliitoskohtia, ikkunanpokia sekä seinähirsiä on jouduttu osittain uusimaan.

Kuva 23. Kattojiiri 2004.

Kuva 24. Alkuperäinen talon sisäränni ja vesivaurioita saanut ikkunanpoka.

4 SOKERITEHTAAN KEHITYS JA SEN VAIKUTUS ALUEEN SOSIAALISEEN ELÄMÄÄN

4.1 Tehtaan suhdanteet suhteessa sosiaalisen elämän kehittymiseen

Suomessa palkkapolitiikan määritteli lähinnä työvoiman kysynnän ja tarjonnan kesken vallinnut tilanne. 1920-luvun alussa tapahtunut maanomistusolojen uudistus eli uusjako johti siihen, että teollisuudessa ilmeni työvoiman puutetta. Toisaalta nopeasti kasvava teollistuminen kasvatti työvoiman kysyntää. Yleinen palkkataso kääntyi täten koko vuosikymmenen jatkuneeseen nousuun, kun palkkojen lähtötaso oli ollut alun perin matala. Tämä nousukausi jatkui myös 30-luvulla. Vain vuosien 1929–1933 taloudellinen lamakausi aiheutti tälle kehitykselle pahemman takaiskun. (Suomen Sokerin Osakeyhtiö 1970, 277–278.)

Sokerin kulloinenkin kilohinta suhteessa palkkaan on kuvaava mittari kertomaan palkan tasosta. Alkuvuosikymmenillä tehdastyöläinen sai tehdä monta tuntia työtä ansaitakseen kilon sokeria, koska sokeri kuului aikoinaan arvokkaisiin peruselintarvikkeisiin. Erityisesti pula-aikoina sokerin hinta jopa kymmenkertaistui 19 markkaan kilolta. Tämä oli mahdollista laittomilla pimeillä markkinoilla eli niin kutsutussa mustan pörssin kaupassa. Keskipalkka samaan aikaan oli pari markkaa tunnilta. Myöhemmin sokerin maailman markkinahinta laski ja yhdellä työtunnilla ansaitsi monta kiloa sokeria. Palkkataso nousi seuraavilla vuosikymmenillä nopeasti. (Suomen Sokeri 1970, 27–59.)

Vuodesta 1919 vuoteen 1951 tehtaan valmistusteho oli nostettu nelinkertaiseksi. Aluksi valmistettiin vain kekosokeria, myöhemmin siirryttiin valmistamaan pala- ja sirotesokeria. 1930-luvulla hankittiin automaattiset palasokerin valmistuskoneet. Vuonna 1940 tehdas sähköistettiin kokonaan, silloin saatiin täysautomaattiset puristus- ja pakkauskoneet. Työväkeä tehtaalla oli 300. Työläisten asuntoihin yhtiö oli varannut paljon varoja. (Nikander 1953, 354.)

Tehdasalueen alkuvuosikymmeninä aina 50-luvulle asti asunnot ja niihin liittyvät edut, kuten puut, vesi ja sähkö kuuluivat työntekijöiden luontaisetuihin, jotka ovat olleet aikaisemmin verottamattomia työsuhte-etuja. Sokeritehtaalle töihin pääsy ja alueella asuminen on ollut aikanaan korkealle arvostettu etuoikeus. Tietynlainen jyrkkä

jako muiden lähialueiden, kuten Hovinsaaren, jossa kyllä sokeritehtaan asuinalue sijaitsee, ja Metsolan kanssa, on ollut olemassa. ”Sokrulaiset” ovat olleet oma yhteisönsä, hovinsaarilaiset omansa ja metsolalaiset oma kokonaisuutensa. Tämä jako on voimassa tänä päivänäkin sen ajan asukkaiden keskuudessa. Jo selvitysvaiheen alussa kävi ilmi, kuinka selkeä ja syvälle juurtunut tosiasia jako alueiden välillä on.

Kotkan sokeritehtaalla on ollut historiansa aikana kuusi eri omistajaa. Ensimmäinen oli Kotkan Sokeri Oy 1911–1918. Sen jälkeen Suomen sokeritehtaat yhdistyivät, syntyi Suomen Sokeri Oy, jonka toimintakausi jatkui 1976. Seuraavan kehitysvaiheen eli ksylitolin valmistukseen siirryttäessä syntyi yhteisyritys sveitsiläisen La Rochen kanssa. Suomen Sokeri Oy omisti puolet ja La Roche puolet. Sokerikemia Oy:n toiminta jatkui aina vuoteen 1985 saakka, jonka jälkeen yhteistyö sveitsiläisten kanssa päättyi ja omistus siirtyi takaisin Suomen Sokerille. Yhtiö sai nimekseen tässä vaiheessa Xyrofin Oy. (Herranen 2002, 22–30.)

Nämä kolme viimeksi mainittua omistajaa ovat toimillaan vaikuttaneet alueen sosiaaliseen kehitykseen. Kahden viimeisen omistajan, Danisco Sweeteners Oy:n ja nykyisen Du Pont Oy:n aikana asuinalue ei ole ollut tehtaan aluetta eikä siten myöskään sen varsinaisessa vaikutuspiirissä. Tänä päivänä alueen asukkaista enää kaksi on tehtaalla töissä.

Tehdaskulttuuriin kuului jo sen syntyajoista alkaen, että työntekijästä todella välitettiin. Työntekijät tulivat kuulluiksi ja heidän näkemyksiään arvostettiin, mihin olisi hyvä monessa yrityksessä pyrkiä tänä päivänäkin. Arvostamisen kulttuuri on hyvän yhteisön kivijalka. Esimiehet, mestarit ja käyttömestarit olivat hyvin perillä mielialoista. Hyvä johtaja huolehtikin, että hän sai tietoonsa tehtaalaisten mielipiteet selvinä ja väärentämättöminä. Työntekijä kuului sekä muodollisesti että tosiasiallisesti työnantajansa ”suojelukseen”. (Suomen Sokeri 1970, 281.)

Vuosien saatossa ovat Suomen Sokerin koko sosiaalisen toiminnan muodot ja päämäärät muuttuneet, mutta niiden osuus tai merkitys ei ole missään vaiheessa supistunut. Monet lait, etenkin 1920-luvulla säädetyt, ovat muovanneet sosiaalista kehitystä. 1920-luvun loppuun mennessä säädettiin työsopimus-, työsääntö-, oppisopimus-, työsopimus-, tapaturmavakuutus-, työnvälitys-, työriitojen sovittelu-, ammattien tarkastus-, terveydenhoito- ja hätäaputyölait.

Monia muita asioita tehtiin paikallisten tehtaiden vapaaehtoisin päätöksin. Tämä kuvaa niitä monia yhteiskunnallisia ja yleishyödyllisiä toimia, jotka tehdas otti hoitaakseen. Mainittakoon esimerkiksi teiden rakentaminen, ulkovalaistukset, vesijohdot ja viemärit, jopa paikallisen järjestyksen ylläpitäminen. Mutta ennen kaikkea tehdas hoiti tehtaan työntekijöiden ja toimihenkilöiden moninaisten asuntotarpeiden toteuttamisen. (Suomen Sokeri 1970 281–287.) Edellä mainitun kirjan sivulla 280 on työntekijöiden asuinalueesta valokuva, jonka kuvateksti kuvaa hyvin käsitystä alueen taloista. Siinä sanotaan: ”Talot edustavat tyypillisesti tuon aikakauden (1920-luvun) tehdasasunto-arkkitehtuuria. Uusittuina ne pystyvät yhä vastaamaan korkeitakin asumisvaatimuksia.” Edellä mainittu on kirjoitettu 1970 ja mielestäni sanat pätevät yhä nykypäivänä. Ainoa muutos, jonka tekstiin voisi laittaa, olisi: Oikeanlaisilla restaurointitoimenpiteillä asunnot vastaavat nykypäivän korkeitakin asumisvaatimuksia.

Tehtaalle asetettiin myös työterveyshuollon suhteen korkeat vaatimukset. Jo yhtiön perustamisvaiheesta lähtien henkilökunnan käytettävissä oli oma tehtaan lääkäri. Työturvallisuus on ollut avainasemassa yhtiön toimintaperiaatteissa alusta asti. 1960-luvulta alkaen toimi tehtaan oma poliklinikka erikoishenkilökuntineen. Kaikissa Suomen Sokerin tehtaissa toimivat jo 1920-luvulla sairaskassat. (Suomen Sokeri 1970, 292–295.)

Yhtiön henkilökunnan vapaa-ajan vietto perustuu palkansaajan omatoimisuuteen. Siksi yhtiö on tukenut kaikkina vuosikymmeninä sellaista toimintaa, jotka lisäävät yhteistä viihtyvyyttä, vahvistavat fyysistä ja henkistä kuntoa tai luovat henkilökuntaan entistä voimakkaamman me-hengen. (Suomen Sokeri 1970, 292–295.) Tässä Kotkan Sokeritehdas on perin juurin onnistunut. Sen kertovat ne lukuisat haastattelut ja iloiset tarinat, joita olen viimeisten kolmen kuukauden aikana päässyt kuulemaan.

4.2 Alueen sosiaaliseen kehittymisen kannalta tärkeät osa-alueet

Alueen sosiaaliseen kehitykseen 20-luvulta 80-luvun loppupuolelle asti on ensisijaisesti vaikuttanut itse tehdas. Tehdas on ollut työnantaja eli turvannut toimeentulon. Yhtiö on myös rakennuttanut asunnot ja ympäristön, joka on tuonut peruspalvelut lähelle omaa elinympäristöä. Toinen ratkaiseva tekijä hyvän sosiaalisen ilmapiirin luomiseen on ollut turvallinen elinympäristö, monipuolinen luonto ja meren läheisyys. Meri on osa kotkalaista identiteettiä ja tämän tehtaan ympäristössä se on osa aluetta. 1920-luvun lopulla rakennetut talot loivat pohjan ja mahdollisuuden kehitykseen, joka loi tiiviin ja sosiaalisesti toimivan yhteisön. Näistä rakennuksista ensimmäisenä mainittakoon yhteinen sauna, joka sijaitsi lähellä rantaa (kuva 25). Saunassa oli kaksi puolta, naisille ja miehille omansa. Aikalaisten haastattelujen mukaan saunassa kuultiin parhaat ja hurjimmat elämän opit, mitä saada voi. Yhteinen saunominen loi parhaimmalla mahdollisella tavalla yhteisöllisyyden tuntua, vaihdettiin yhteisen arkityön kuulumiset, mutta ennenkaikkea saunottiin pois arkiset murheet. (Sipari 24.2.2014.)

Kuva 25. Työntekijöiden sauna.

Vesi saunaan saatiin jo tuohon aikaan suoraan hanasta, vaikka meri oli lähellä. Lämmin vesi kuumennettiin padassa. Tehtaan ja asuinalueen puhdistamattomat jätevedet laskettiin suoraan mereen aivan rantasaunan läheisyydessä. Tähän tuli muutos vasta

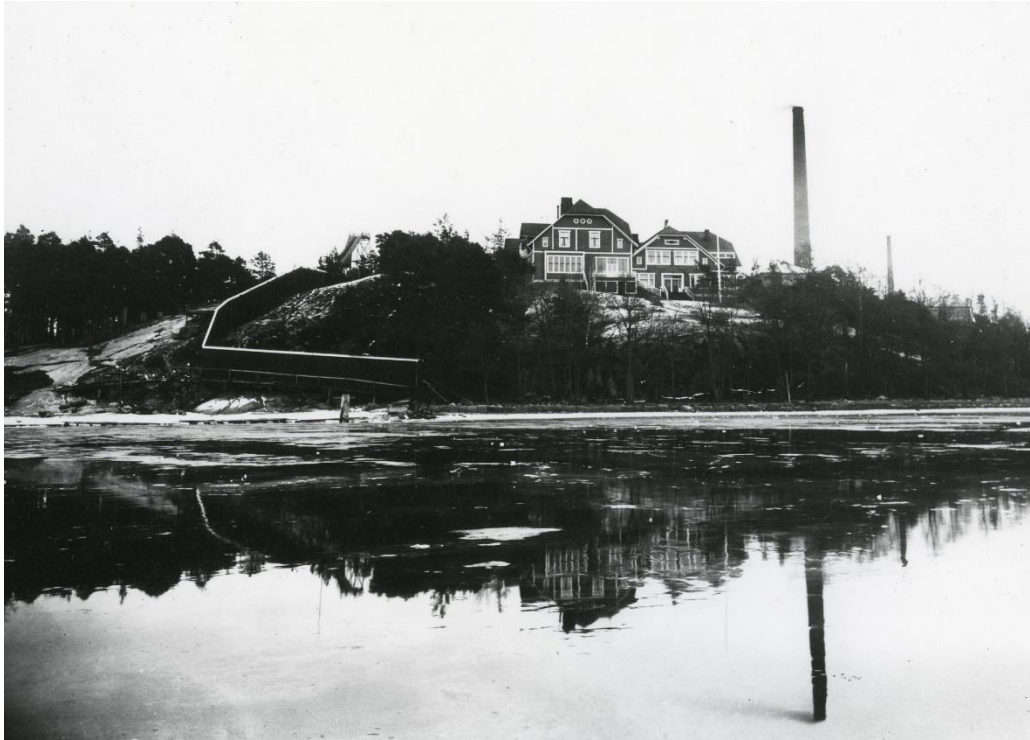
vuonna 1993, kun yhteistyö Mussalon vedenpuhdistamon kanssa aloitettiin. (Lavi 2005, 44). Saunan läheisyydessä oli myös kaupungin uimaranta, muttei tilanne siinä paljon parempi ollut, mutta kyllä uiminen oli silti osa elämää kesäisin. (Ruonala 28.11.2014).

Rakennusten lisäksi tärkeitä elementtejä alueella olivat viljelyspalstat, jotka sijaitsivat niin kutsuttujen yläpihan ja alapihan välissä. Jokaisella perheellä oli palsta, jossa sai viljellä omaan käyttöön tarvittavat perunat, porkkanat, juurekset ja mansikat. (Heikkinen 24.2.2014).

Ajalle oli tyypillistä, että oltiin omavaraisia, varsinkin 1920–1930 luvuilla ei kauppoissa myyty kuin peruselintarvikkeita. Tätä omavaraisuutta kuvaa myös se, että tehtaantönteillä oli oma sikala, joka sekin sijaitsi lähellä rantaa. Lisäksi alueeseen kuului niin kutsuttu leipomotupa, jossa oli iso leivinuuni. Siinä käytiin paistamassa esimerkiksi joulukinkut. (Kekkonen 5.2.2014.)

Hyvään elinympäristöön kuuluvat sekä sosiaalinen että fyysinen ympäristö. Tällä alueella ne todella kohtaavat. Sosiaalinen kanssakäyminen on ollut alueen asukkaiden välillä väistämättä tiivistä. Tehtaassa on tehty yhdessä töitä ja työajan ulkopuolella yhteiset aktiviteetit ovat yhdistäneet asukkaita lisää.

Talvisin järjestettiin hiihtokilpailuja Toukolan maastossa ja Toukolalla oli oma hyppyrimäki, jossa kävivät kaikkien lähialueiden lapset. Mäkiennätys hyppyrimäessä oli 25 metriä. (Asikainen 24.2.2014.) Sokrulaisilla oli oma hyppyrimäki kallion päällä (kuva 26). Myös uimakoulu, kalastuskilpailut ja yhteinen pelikenttä leikkineen antoivat paljon virikkeitä. Nämä ovat muuttuneet nykypäivän hyviksi muistoiksi ja saavat ihmiset vuosikymmenienkin jälkeen palamaan asuinsijoilleen.

Kuva 26. Rakennukset B1 ja B2 sekä vasemmalla hyppyrämäki.

Alueen lastentarha, Toukola, oli aloittanut toimintansa 1940-luvun alkupuolella ja sen toiminta jatkui 2000-luvulle asti (kuva 27). Aikoinaan äidit saattoivat kesken työpäivän käydä imettämässä pieniä lapsiaan, koska tarha sijaitsi lähellä tehtaan portteja. Alueella sijaitsevan pelastusarmeijan tiloissa oli myös pienten lasten hoitopaikka, jonne tehtaan työntekijät veivät lapsensa hoitoon.

Toukolan Setlementtiyhdistyksellä oli myös laajaa sivistystoimintaa, opiston ja kerhojen muodossa. Poikakerhot ja kesäleirit olivat aikoinaan suosittuja. Kuvan 27 ryhmäkuva on otettu Toukolan kesäsiirtolassa kesällä 1942 Iitissä. Kuvassa keskellä takana on hoitotäti Lea Känä, hänen sylisään Saku eli Sakari Nevalainen. Ylhäällä oikealla Kerttu Partanen, keskellä pojat Uokke ja Masa, vasemmassa laidassa Apo, keskellä tytöt Liisa ja Leena Kiuru ja heidän vieressään Tapsa. Eturivissä ovat Teemu, Matti Puhakainen ja Helena. (Nevalainen 24.2.2014.)

Kuva 27. Toukolan kesäsiirtolaisia 1942 Iitissä.

Muita harrastuksia olivat ajan pihaleikit, uinti, hiihto, ja jalkapallo. Pula-aikana keitettiin lipeällä alueen omassa pesutuvassa tehtaan käytöstä poistamia sokerisäkkejä ja niistä tehtiin lakanoita ja alueen jalkapallojoukkueelle pelipaidat. Säkit olivat kuubalaista alkuperää ja niissä oli värillinen kukko, niinpä paikallisella jalkapallojoukkueen paidan selkämystä koristi kukko. (Nevalainen 24.2.2014.)

Alueen sosiaalista elämää rikastuttivat myös tehtaan kaksi hevosta, Kelly ja Voitto. Tehtaan hevosmiehen työ kuului Wiljam Smithille. Hänen tehtäviinsä kuului hevosten hoito ja ruokkiminen, niin vapaalla kuin työaikana. Talvisin hän ajoi hevosten vetämänä puista auraa ja piti näin auki alueen tiet lumesta. Auraan kuului takapenkki, jossa lapset halutessaan saivat istua ja toivat lisäpainoa lumiauran tehokkuutta parantamaan. Lippujen nostaminen salkoihin juhlapyhinä kuului myös hevosmiehen pestiin. (Asplund ja Nevalainen 24.2.2014).

Kun syntymäpaikka oli sokeritehtaan alue, siellä sitten leikkiessä ja muuta tehdessä myös kasvettiin aikuiseksi. Siihen aikaan lapset leikkivät päivät pihoilla, koska asunnot olivat ahtaita. Saattoi olla, että molemmat tai toinen vanhemmista työskenteli Sokrulla, niin kuin paikalliset tehdasta nimittävät. Kun vielä isovanhemmat olivat olleet tehtaan työntekijöitä, lapsesta ei voinut kasvaa muuta kuin ”aito sokrulainen”,

joka palaa vielä tänä päivänäkin sokeritehtaan asuinalueen maisemiin. Aika kultaa muistot, side alueeseen ei pääse katkeamaan.

Muita alueelle tärkeitä kohteita oli muun muassa pommisuoja, joka rakennettiin 40-luvulla. Sotavuosien jälkeen siellä järjestettiin tehtaan joulujuhlat. Se toimi myös monipuolisena harrastetilana, jossa sijaitsi ampumaratakin. Tarinan mukaan pommisuojan varauloskäytävän eli niin kutsutun pyramidin uumenissa olisi ollut toisinaan poikien kiljun valmistus käynnissä. Luonnollisesti raaka-aineet siihen saatiin omasta tehtaasta. (Haastattelu 2013).

Entisen tehtaan portilla sijaitsi vahtiputkaksi nimetty rakennus. Siellä oli tehtaan portinvartija, nimeltään Hiski. Hän on jäänyt lasten mieleen kommenteillaan ja taisi varti-
jalta toisinaan liietä taskunpohjalta jokunen sokeripala tai liköörikarkki lapsille. (Haastattelu 2013.) Tämän rakennuksen lähellä oli alueen oma palokunta (kuva 28). Alueen palokunnalla oli iso merkitys erityisesti vuonna 1988, jolloin vanhan tehtaan katto paloi kyseisen vuoden joulukuussa. Ilman omaa palokuntaa olisi koko tehtaan palaminen ollut mahdollista ja se olisi todennäköisesti merkinnyt Kotkan tehtaan toiminnan lopettamista. (Herranen 2002, 33.)

Kuva 28. Vasemmalla asuintalo B3, hevostallit ja leipomotupa. Edessä ovat autotallit palokalustolle ja oikealla kuvassa pakkaustilat sekä varastokonttori.

Viimeisenä, muttei vähäisempänä mainittakoon alueen kolmio. Se sijaitsi alapihan keskellä eli työntekijöiden asuinalueen keskiössä. Kolmio oli toiminnassa 1960-luvulle asti, kunnes tehdas entisestään paransi tehtaan työntekijöiden asuntoja ja rakennutti omat sisävässat jokaiseen asuntoon. Kolmio oli siis kolmen ulkohuussin kokonaisuus ja ne oli sijoitettu toisiinsa nähden niin, että niistä muodostui kolmion muotoinen rakennelma. Kolmion tyhjennys kuului kunnalliskodin asukkaalle. Kunnalliskodit olivat aikansa köyhäinhoitoa ja niiden asukkaat osallistuivat yleishyödylliseen toimintaan. (Haastattelu 2013). Tämän lisäksi alueella sijaitsi viisi muuta ulkohuonetta, jotka 60-luvun jälkeen toimittivat puuvajan ja ulkoliiterin asemaa 90-luvulle asti (kuva 29).

Kuva 29. Alueen ulkorakennus.

Kotkan sokeritehdas, sen asuinalueen kodit, alueen kaikki muut rakennukset, luonto, meri ja yhteiset aktiviteetit loivat yhteen hitsautuneen yhteisön 60 vuodeksi. Yhteisten pelisääntöjen lisäksi sosiaalinen kuri auttoi arkielämässä (kuva 30). Niin omasta perheestä kuin naapuristakin pidettiin huolta, vauvasta vaariin.

Kuva 30. Pyykkituvan seinäkyltti.

Asuinalueelle rakennettiin vielä 50-luvun puolivälissä kolmikerroksinen rakennus Toivonrinne. Siinä oli kaksitoista asuntoa virkamiesperheille (kuva 31). Toivonrinne sai nimensä tehtaan sen hetkisen johtajan Toivo Hietasen mukaan. Hietanen toimi tehtaan johdossa 1928–1956. Kyseinen rakennus sijaitsi aivan rannan läheisyydessä puretun sikalan entisellä tontilla. (Nevalainen 24.2.2014.) Tässä vaiheessa alueen rakennuskanta oli laajimmillaan. Alueen kokonaispinta-ala oli laajimmillaan 21 hehtaaria. Liitteessä 6 on kyseinen 21 hehtaarin alue nykypäivänä. Osa on kaupungilta 25-vuodeksi kerrallaan vuokrattua tonttimaata ja itse tehdas sijaitsi tehtaan omistamalla tontilla.

Kuva 31. Oikealla Toivonrinne, B16 ja sauna 1970-luvulla.

5 ALUEEN SÄILYMINEN JA SUOJELU

5.1 Alueen luokitus asemakaavassa

Sokeritehtaan asuinalue sijaitsee muutaman kilometrin päästä Kotkan saaresta. Keskustaan on 15 minuutin kävelymatka. Asuinalue on merkitty asemakaavaan tontiksi numero kahdeksan ja suojelumerkintä on AP/s (liite 7). Tämä tarkoittaa pientalojen korttelialuetta, jolla ympäristö säilytetään.

Muutostöitä tehtäessä tai uutta rakennettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että rakennus sopeutuu jo olemassa olevaan ympäristöön. Rakennusten on oltava sopusoinnussa ympäristöön julkisivun rakennusaineen, kattokaltevuuden, mittasuhteiden, pintojen ja värityksen suhteen. Julkisivujen pintamateriaalina on käytettävä maalattua lautaa. (Asemakaava 18.6.1990.) Tämä suojelu koskee siis jäljellä olevia rakennuksia B6 - B15. Herrainkallion talot B1 ja B2 eivät ole suojeltuja asemakaavassa.

Se, että sijainti on lähellä keskustaa ja tontit sijaitsevat merenrannan tuntumassa, on tietynlainen uhka alueelle, koska nämä seikat lisäävät kiinnostusta tontteja kohtaan. Alueen rakennukset itsessään eivät ole suojeltuja, mikä mielestäni olisi tarpeen, jos

alueen halutaan säilyvän tuleville sukupolville. Asuinaluetta ympäröivät tontit on rakennettu suhteellisen tiivistä viimeisen viidentoista vuoden aikana.

Seuraava lainaus kirjasta Suomalaisia puukaupunkeja kuvaa hyvin ajan suuntausta: ”Pahin purkuaalto oli ohi 1980-luvun loppupuolella. Huomiota alettiin kiinnittää jäljelle jääneisiin rakennuksiin, niiden korjaamiseen ja ylläpitoon liittyviin kysymyksiin. Arvioitiin, kuinka hyvin kaavalliset keinot voivat säilyttää historiallisten alueiden identiteetin. Muita huolen aiheita ovat, miten taataan korjaus- ja ylläpitotöiden laatu, ettei puukaupunkiyhteisöjen identiteetti katoaisi.” (Ympäristöministeriö 1995, 3; Liite 7.)

Liitteestä 4 voi kuvainnollisesti hahmottaa kaikki kyseiset puretut ja jäljellejääneet rakennukset. Alueen asuinrakennuksista purettiin 1980- ja 1990-luvun vaihteessa riittävästi sijaitsevat kahden perheen talot B4 ja B5. Tehdasalueelta purettiin hevostalli/leipomotupa B17 ja lisäksi asuintalo B3. Purkutuomion saaneiden talojen joukossa oli myös kaksi neljän perheen taloa B6 ja B7. Nämä saivat väistyä, kun tehtaalle vievä vanha tie suljettiin julkiselta liikenteeltä ja jatkossa liikenne alkoi kulkea Liitulahdentietä tehtaalle. Tämä muutos on hyvä siltä osin, että alueen piha-alueet rauhoittuivat liikenteeltä kokonaan. Asuintalot B6 ja B7 olisi kyllä haluttaessa pystytty säilyttämään pienellä muutoksella, mutta tuon ajan trendi ei arvostanut hirsisiä asuinrakennuksia.

1980- ja 1990-luvun muutosvaiheessa tehtaan omistaja halusi vain päästä eroon kyseisistä taloista. Tehtaalle ei ollut taloudellisesti suurta eroa, saatiinko talot myydyksi vai purettiinko ne uudistustoimenpiteiden tieltä pois. Talot sijaitsivat kaupungin vuokratontilla ja kuuden talon omistaja kahdeksasta osti myös tontin omakseen. Asuntojen myyntihinta oli vuoden 1980-lopussa muihin asuntojen myyntihintoihin verrattuna hyvin alhainen. Kokonainen neljän perheen talo myytiin 100 000 markalla ja pienemmät 150 neliön talot maksoivat vain 50 000 markkaa. Aikaa myynnistä on kulunut 25 vuotta, mutta muistan kiinnostuneeni taloista jo silloin. Päädyin kuitenkin vasta 1999 asumaan taloon B13. Tehtaan omilla työntekijöillä oli alun perin etuosto-oikeus, koska he asuivat taloissa. Vuosien saatossa useimmat rakennukset ovat vaihtaneet omistajaa moneen otteeseen.

Suurimman muutoksen koki alueen ranta (kuva 32). Sieltä 12-asunnon kerrostalo Toivonlinna, joka oli rakennettu alun perin entisen sikalan paikalle viimeisenä 50-luvulla, sai purkutuomion vuonna 1990. Lisäksi asuinrakennus B16, rantasauna ja pyykkitupa purettiin maan tasalle samaan aikaan. Tämä muutaman hehtaarin maa-alue kaavoitettiin uudelleen ja tontti myytiin rakennusliikkeille. Alueen rantaan rakennetut talot istuvat hyvin ympäröivään tehdasalueen taloihin. Niissä on harjakatot ja osassa taloissa on pystyautoitusta yläosassa.

Kuva 32. Alueen ranta vuonna 2014.

Vaikka kaavoituksessa olisi tavoitteena säilyttää rakennukset ja ympäröivä miljöö, on useimmiten unohdettu ulkorakennukset. 1970-luvulta melko pitkään 2000-luvulle asti onnistuttiin harvoin säilyttämään koko ympäristö, vaan yleensä riitti, että katunäkymä säilyi. Kivirakennuksista saatettiin säilyttää vain julkisivu, jonka kulusseihin uusi rakennus liitettiin. Piharakennusten katsottiin harvoin omaavan erityisiä arvoja ja niiden käyttömahdollisuudet nähtiin pieninä. (Ympäristöministeriö 1995, 49.)

Näin kävi myös tämän tehdasalueen kaikille piharakennuksille, kun ne purettiin pois 1990-luvun alkuvuosina. Myös alueiden käyttötarkoitusta muutettiin, esimerkkinä asukkaiden viljelypalstat ja puisto, joiden tilalle rakennettiin tehtaan työntekijöiden parkkipaikka 1980-luvun lopulla (kuva 33). Tämän kaltaiset muutokset vaikuttavat

suoraan alueen sosiaaliseen vuorovaikutukseen, kun yhteinen harrastus- ja vapaa-ajan viettopaikka poistetaan miljööstä.

Kuva 33. Alueen parkkipaikka 4.5.1991 Matti Nevalainen.

1990-luvun alkuun mennessä pahin purkuaalto oli ohi. Tehdasyhteisön taloista jäivät jäljelle Herraintalot B1 ja B2, neljän perheen taloja jäi kuusi kappaletta, B8 - B13 sekä kahden perheen taloista kaksi, B14 ja B15. Nämä kahdeksan rakennusta ovat nyt vuonna 2014 olemassa, 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun purkuvaiheessa menetettiin alueen kahdeksan asuintaloa, jotka olivat olleet yhteensä 20 perheen kotina. Koko alueen ympäristö muuttui samalla täysin, ja alueen miljööseen kuuluneet piharakennukset hävitettiin. Tämä merkitsi alueen yhtenäisen sosiaalisen elämän loppua sekä alueen historiallisen identiteetin muuttumista. (Kuva 34.)

Kuva 34. Ilmakuva alueesta vuonna 1945 ennen muutoksia.

5.2 Alueen tulevaisuus

Tästä eteenpäin tulisi keskittyä alueen suojeluun ja pyrkiä kasvattamaan alueen merkitystä osana Kotkan historiaa. Asuinalue on lähes kaikissa historiategoksissa ohitettu muutamalla sanalla, tai sitä ei ole mainittu ollenkaan. Kotkan Sokeritehdas sinänsä mainitaan alueen teollisuuden kuvailun yhteydessä. Kuvaava esimerkki tästä on uusin kaksiosainen laaja Kymenlaakson historia -teos, jossa tehdas mainitaan muutamalla lauseella sivulla 188. Tämä kertoo vain siitä, että aluetta ei ole tutkittu ja dokumentoitu. Tämä on syy, miksi olen tehnyt tämän työn ja jatkan aiheen parissa opinnäytetyön jälkeenkin. Kotka on satamakaupunki, siksi on luonnollista, että satamat, sahat ja puuteollisuuteen liittyvät teollisuuden alat ovat saaneet suurempaa huomiota historian tutkijoiden piirissä.

Suojelu on pitkä prosessi, joka saattaa vaatia jopa vuosikymmenien työn. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota jäljelle jääneiden talojen suojelun kannalta oikeanlaiseen korjaamiseen. Talot ovat yksityisomistuksessa ja ensisijaisesti ihmisten koteja, mikä tekee haasteelliseksi suojeluun liittyvät säilyttävät korjaukset. Tärkeintä on, että talojen ja tonttien olemassaolo asemakaavassa turvataan. Asemakaavassa, joka on päivätty 9.5.2006, on alueeseen kajottu (liite8). Onneksi asemakaavaa ei vielä ole vahvistettu eikä se toivottavasti koskaan tule toteutumaan tässä muodossaan.

Kysymys on alueen läheisyydessä olevasta Paimenportin risteyksestä, jota on vuosikymmeniä suunniteltu kaksitasoristeykseksi. Risteystä pidetään tällä hetkellä Kotkan vaarallisimpana risteysalueena onnettomuustilastojen perusteella. Asia on sinänsä tärkeä, mutta miksi tulevan linjauksen pitäisi kulkea miljöösuojeltujen tonttien läpi, kun viereiselläkin tyhjällä tontilla 10/2 alueesta pohjoiseen on paljon tilaa. Kaiken lisäksi tie ei nykypäivänä johtaisi kuin keskussairaalan takapihalle. Keskussairaalan alueelle on kaavassa suunniteltu monia muutoksia. Milloin ja millaisina ne toteutuvat, on vielä epäselvää. Varsinainen muutostyö toisi meluaidan aivan talojen läheisyyteen ja kulkisi talojen B12 ja B13 tontin poikki (liite 8). Se miten meluaita istuu miljöösuojellulle alueelle herättää kysymyksiä. Vielä olisi aikaa vaikuttaa asiaan, kun saadaan oikeat tahot kiinnostumaan asiasta.

Oman ammattialani, restauroinnin, näkökulmasta on kiinnostavaa kuinka talojen sisätilat saadaan säilymään. Restaurointi ja siihen liittyvät teoriat, arvottamiset ja käytännöt muuttuvat ja muovautuvat ajan, paikan ja ihmisten mukaan. Myös markkinoille tulevat uudet materiaalit tuovat mukanaan uusia haasteita ja ongelmia. On oleellista ratkaista, mitä arvoja painotamme, mitä säilytämme ja mitä hävitämme. (Putkonen 2011, 183).

Vielä mielenkiintoisemmaksi aihe kehittyy, kun mietitään, mitä tulisi säilyttää. Talot ovat lähes sata vuotta vanhoja ja käyneet läpi monien vuosikymmenien eri aikojen muodin mukaiset muutokset. Olisiko restauroinnin tarkoituksena palauttaa talot alkuperäiseen 1920-luvun asuunsa sisältä vai säilytetäänkö ja jätetäänkö näkyviin esimerkiksi 1970-luvun pinnat, niiltä osin kuin niitä on jäljellä. Olen pohtinut näitä kysymyksiä paljon ja monesta näkökannasta. Alaa sivuavissa lehdissä kuten, Glorian anttikissa, aihetta on käsitelty ja niissäkin artikkeleissa ammattilaisten näkemykset eroavat jyrkästikin toisistaan edellä mainittujen asioiden suhteen. Ydinkysymys on, mitä säilytetään ja mikä on tärkeää säilyttää.

Oma näkemykseni on, että monien vuosikymmenien muutosten tulisi jossain määrin näkyä, jos mahdollista. Mielestäni kerroksellisuus on rikkaus. Talo puhuu puolestaan; jos tehty muutos on käytännössä järkevä, se hyväksyttäköön osana talon historiaa. Palautettakoon ne toimivat alkuperäiset ratkaisut takaisin, jotka ovat oleellisia talon tyylin kannalta: kuusiruutuiset puuikkunat, lankkulattiat, pönttöuunit, kaakelitakat ja koti-

liedet. Ensisijaisen tärkeänä pidän huonekoon palauttamista tyyllisesti. Yksityisomistuksessa olevissa taloissa jokainen tekee kohdallaan omat valintansa. Kunnostaminen on myös taloudellinen haaste asukkaille. Kunnostaminen ei vanhoissa taloissa lopu koskaan.

Jotta Kotkan sokeritehtaan alue saataisiin paremmin säilymään, se vaatisi monen tahon toimia. Ensin olisi hankittava julkisuutta, sitten yhdistys ajamaan asiaa, kunnallispoliitikot asian puolesta puhumaan, kaupunginvaltuusto tekemään päätöksiä asiasta, rakennusvirasto ja aluekaavoitusmuutokset sekä Kymenlaakson museo puoltamaan asiaa. Tärkeää olisi säilyttää kaikki jäljellä olevat talot, etenkin B1 ja B2, jotka eivät ole minkään suojelun alaisia. Toiseksi pitäisi säilyttää alueen ympäristö suojeltuna niin, ettei alue tulisi osaksi risteysaluetta (kuva 35). Löytyykö tarpeeksi halua tehdä asian eteen töitä? Emme voi vain tuudittautua uskoon, että alue ilman suojelua säilyisi muuttumattomana. Tämä alue on nykyisellään pinta-alaltaan pieni ja jos se tästä vielä pienenisi, sen historiallinen arvo häviäisi. Taloja on jäljellä yhteensä kymmenen ja jokainen on tärkeä alueen kannalta.

Kuva 35. Asuinalue kesällä 2013.

Se, miten me saamme turvatuksi asuinalueen säilymisen seuraaville sukupolville, on kiinni niistä ratkaisuista, joita lähitulevaisuudessa tehdään.

Alue on ollut kahdesti vaarassa tuhoutua. Kuten edellä mainittiin, oli tehdas vaarassa palaa vuonna 1988. Jos näin olisi käynyt, olisi asuinaluekin todennäköisesti purettu, kun tehtaan toiminta olisi päättynyt. Varsinkin kun elettiin pahinta purkuinnostusta koko Suomessa ja se kohdistui vanhoihin puutaloihin.

Toinen vaaran aika on ollut sota-aika 1941–1944. Sinä aikana Kotkaa pommitettiin 94 kertaa ja 146 puu- ja kivitaloa tuhoutui (kuva 36; Eteenpäin Oy 1972). Kotkan Sokeritehtaan alue onneksi säästy, mutta samasta kaupunginosasta Hovinsaareltä Ruunu-
maankadulta tuhoutui lähes koko kortteli puurakennuksia, josta vain muutama talo säilyi. Osasyyllisenä suurtuhoon oli pommituspäivänä ollut kova tuuli.

Kuva 36. Pommituksen jälkiä Hovinsaarella 1941.

Tämä työ on hyvä lopettaa Kotkan kaupungin historian sanoihin vuodelta 1904: ”On vaikea ennustaa, miten kaupunki tulevaisuudessa tulee kehittymään. Edistymisen edellytykset ovat epäilemättä olemassa. Tuleva kehitys riippuu kaupunkimme asukkaiden toimintakyvystä.” (Eteenpäin Oy 1972.)

6 LOPUKSI

Olen vuosia sitten päättänyt, että teen Kotkan sokeritehtaan asuinalueesta ja sen rakennuksista dokumentoinnin. Opinnäytetyö antoi lopullisen sysäyksen tarttua toimeen. Aluksi oli vaikea tavoittaa haastateltavia, mutta loppuvaiheessa oli haastateltavia enemmän mitä aika antoi periksi haastatella. Ryhmähaastattelu oli paljon haastavampi kokemus kuin osasin odottaa. Tiedon tulva oli suuri ja siksi piti järjestää uusi tilaisuus. Lisäksi uusi tieto herätti uusia kysymyksiä, joihin tuli etsiä vastauksia. Tarkoituksena on jatkossa tehdä lisätutkimuksia ja haastatteluja alueesta. Pyrkimyksenäni on saada aikaan kirja, joka kertoo alueen historiasta.

Opinnäytetyön teko on ollut erittäin mielenkiintoista ja antoisaa. Olen päässyt tutustumaan Kymenlaakson Museon valokuva-arkistoihin ja asemakaavapiirustuksiin Kotkan kaupungintalolla. Lisäksi olen saanut tutustua tyhjillään oleviin rakennuksiin B1 ja B2 tehtaan virkailijan avustuksella. Alueen asutuissa taloissa olen käynyt vuosien aikana lukuunottamatta rakennusta B8. Minulla on siis monipuolinen näkemys taloissa tehdyistä muutoksista.

Restauroinnin opinnot ovat auttaneet tehdessäni oman taloni korjaustöitä. Etenkin eettinen pohdinta on tullut tärkeäksi. Pyrin nyt säilyttämään ja palauttamaan mahdollisimman paljon alkuperäisiä pintoja.

Opintoni hirsirakentamisen kisällin koulutuksessa vuonna 2004 ovat luoneet yhdessä restauroinnin opintojen kanssa tukevan pojan alalta. Koen myös rikastuttavana kokemuksena, että olen toiminut pintakäsittelyn opettajana uudisrakennuskohteissa. Tätä kautta olen saanut lisää käytännön kokemusta myös nykypäivänä käytettävistä pintamateriaaleista, kiteistä, tasoitteista ja maaleista. Pidän erittäin tärkeänä myös restauroinnin kannalta, että on mahdollisimman monipuolinen kokemus niin vanhoista kuin nykyaikaisista pintakäsittelytuotteista. Restauroija joutuu väistämättä kohtaamaan korjausrakentamisen tuomat uudet pinnat vanhoissakin rakennuksissa. Etenkin maaliteollisuuden tuotteiden koostumus vaihtuu jatkuvasti ja tässä kehityksessä on hyvä pysyä ajan tasalla.

Tämän työn kautta on noussut myös tahto jatkaa opintoja eteenpäin. Restaurointi ja siihen liittyvät opit ovat elämän pituinen matka, aina on jotain mitä tulisi tietää lisää.

Tähän astiset restauroinnin opinnot ovat antaneet vankan pohjan jolta jatkaa eteenpäin. Etenkin näkemys restauroinnin ideologiasta on selkeytynyt ja kemialliset lainalaisuudet pintakäsittelyaineiden vaikutuksista ovat avautuneet. Opiskelun kautta on kasvanut kyky nähdä restauroitava kohde uudessa valossa. Pystyn näkemään restauroitavassa kohteessa esimerkiksi vauriokohdat, joihin en aiemmin olisi osannut kiinnittää huomiota. Ymmärrän dokumentoinnin ja kontekstitietojen tärkeyden. Osaan tehdä harkittuja ja vain välttämättömiä toimenpiteitä ja nekin eettisen pohdinnan jälkeen.

LÄHTEET

Heikkinen, M., Heinämies, K., Jaatinen, E., Kaila, P., Pietarila P. Rakentajain kustannus Oy. 1989 Talot kautta aikojen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Herranen, P., Ratia, J., Sunden, H., Sunden., U., 2002. Sokerista ksytiliksi. Kotka: Painokotka Oy.

Häkkinen S. Kotkan rakentajapatruuna. Kymen Sanomat 2.12.2012.

Kotilieden toimitus 1931. Kotiliesi. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Lavi M. 2005 Rakas vanha Hovinsaari. Kotka: Painokotka Oy.

Nikander G., Rosen R., Runeberg C. Kotkan historia osa yksi. 1953 Helsinki: Frencckellin Kirjapaino Oy.

Nikander G., Rosen R., Runeberg C. Kotkan historia osa kaksi. 1955 Helsinki: Frencckellin Kirjapaino Oy.

Suomen Sokeri Oy. 1968. Sokeri Suomessa 1500–1917 Helsinki: Frencckellin kirjapaino Oy.

Suomen Sokeri Oy. 1970. Suomen Sokeri Osakeyhtiö 1918–1968 Helsinki: Frencckellin kirjapaino Oy.

Turunmaan korjausrakentamisyhdistys Ry. 2011 Vanhan talon historia ja hoito. Helsinki: WS Bookwell Oy.

Vuolle-Apiala R. 2012 Hirsitalo ennen ja nyt. Helsinki: Bookwell Oy.

Vuolle-Apiala R. 2006 Hirsitalon kunnostaminen. Helsinki: Gummerus Oy.

Ympäristöministeriö. 1995. Suomalaisia puukaupunkeja. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Internet-lähteet

Museovirasto. Klassismi lisätieto–1920. Saatavissa: http://www.mfa.fi/arkkitehtuuri-museon_arkisto

Painamattomat lähteet

Ahti M., Asplund E., Asikainen P., Heikkinen A., Heikkinen M., Heino L., Huovila R., Kekkonen K., Kotilainen H., Nevalainen M., Nevalainen S., Sipari E., Sipari T. Haastattelu Kotkan kaupungin kirjasto Einon kammari. 10.12.2013. Kello 17–20.

Asplund E., Asikainen P., Heikkinen M., Kekkonen K., Nevalainen S., Rantalainen S., Sipari T. Kotkassa Kidekuja 2. Haastattelu 24.2.2014. Kello 12–15.

Kekkonen K., Sipari E. Haastattelu Kotkassa Kidekuja 2. 5.2.2014 Kello 17–19.

Porkka P. Haastattelu Kotkassa Kidekuja B9 talo. 11.2.2014 Kello 9–11.

Ruonala A. Haastattelu Kotkan kaupungin kirjasto. 28.11.2013. Kello 15–16.

Ryökkönen A. FT. Luento Kotkan Ympäristötalolla. 21.11.2013 Kello 18–20.

Orientoivat lähteet

Haapala A., Honkanen M., Rantala V. 2006. Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy.

Kaukiainen Y. 2012 Kymenlaakson historia osa kaksi. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Kauppinen T., Kivinen K., Kotilainen H., Kurenniemi M., Pajukoski M., Tapaninen A. 2002 Ympäristö ja hyvinvointi. Helsinki: Werner Söderström Oy.

Kokkonen T. 2012. Rakennusalan lainsäädäntö. Helsinki: Talentum Media Oy.

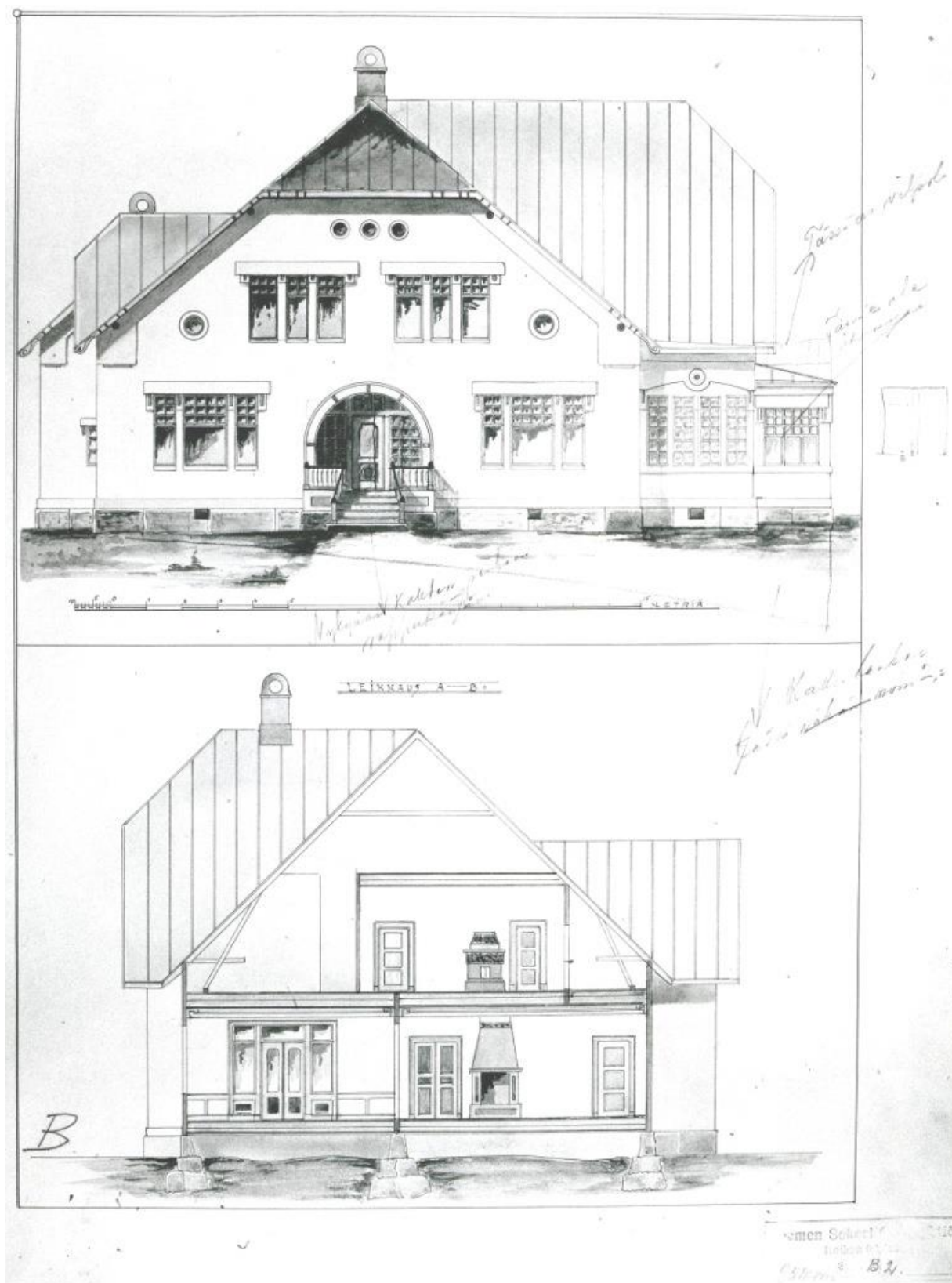
Putkonen L. 2011. Asiasta² kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Tampere: Tammerprint Oy.

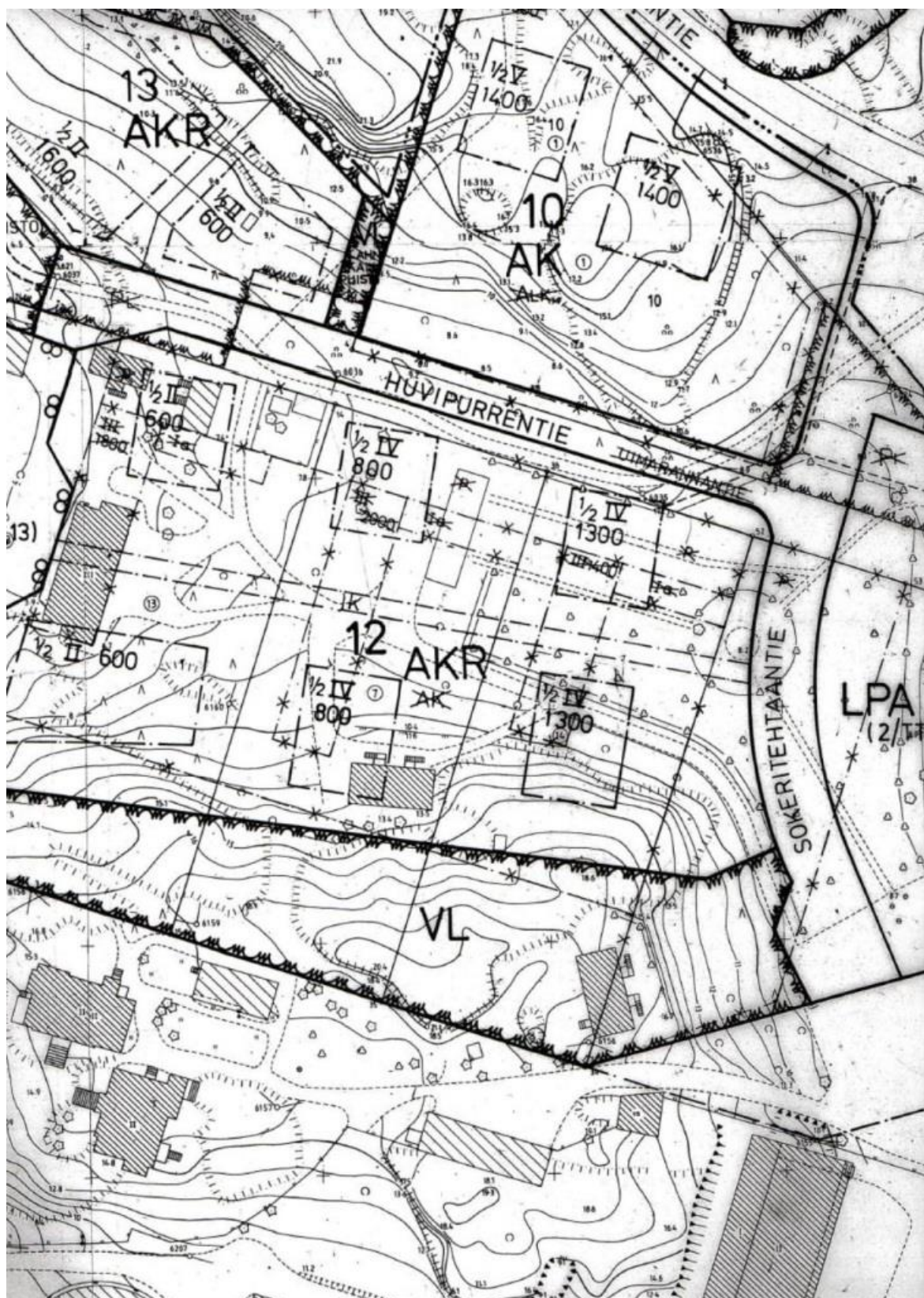
Wasastjerna R., Mäkelä-Marttinen L. 2013. Puu-Kouvola 1890–1950. Kymenlaakson ammattikorkea koulu.

KUVALUETTELO

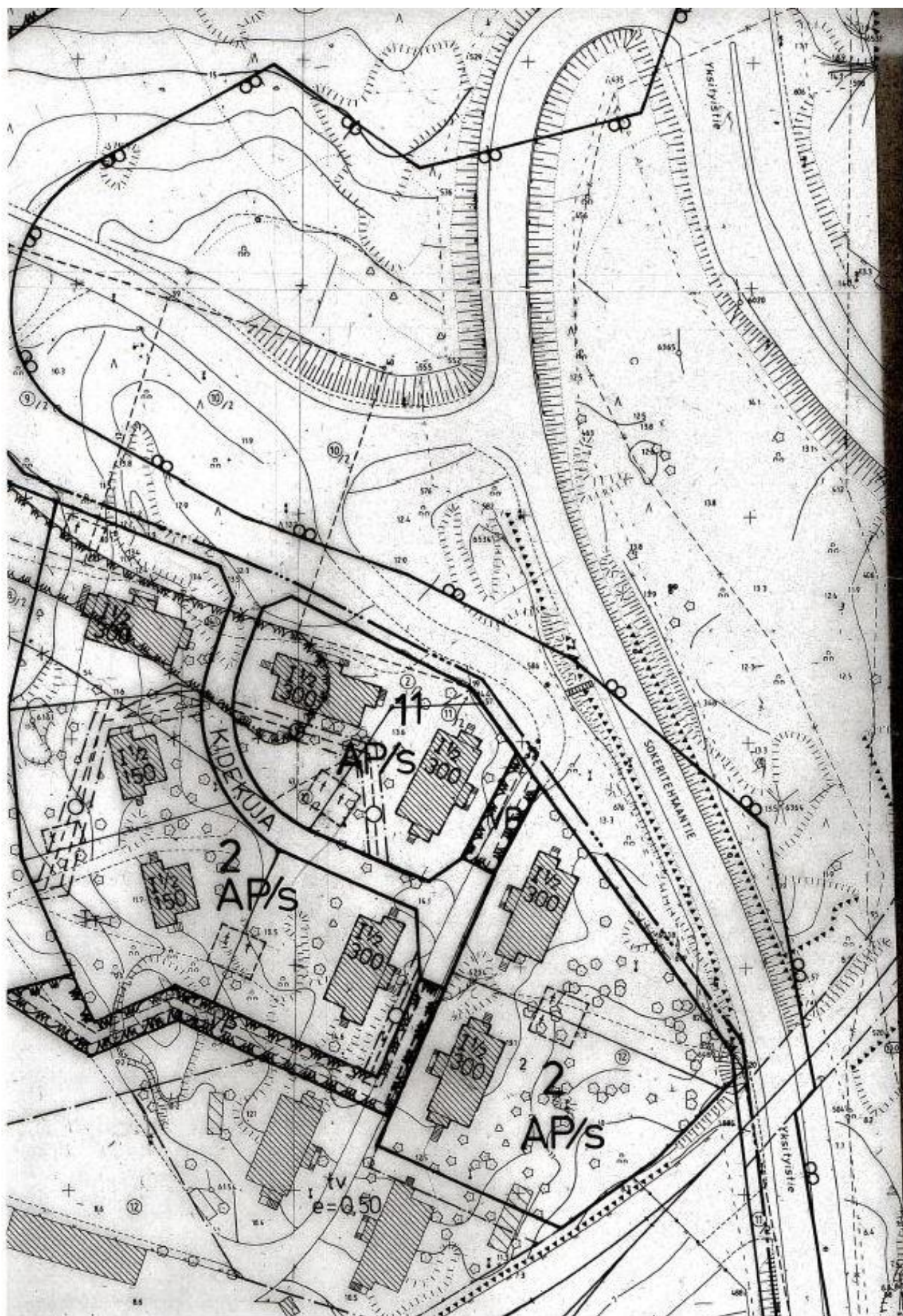
Kuvat 1–2.	AG Salonen, elokuu 1948. Kuvan omistaa Kari Huovinen, LKT, synnytys- ja naistentautien erikoislääkäri, ylilääkäri KOKS 2000–2005, eläkkeellä.
Kuva 3.	Laakso T. 19.10.2013
Kuvat 4–6.	Laakso T. 25.2.2014
Kuvat 7.	Nevalainen. M. 2007. Lapsuuteni sokeritehtaalla 1935–1950. Saatavissa Kotkan kaupungin kirjasto.
Kuva 8.	Kekkonen K. 1970-luvun alku.
Kuva 9–11.	Laakso T. 20.7.2013
Kuva 12–13.	Mäittälä J. 19.10.2013
Kuva 14.	Asikainen P. 10.12.2013. Talojen B6-B13 pohjapiirustus
Kuva 15–22.	Laakso T. 17.2.2014.

Kuva 16–17.	Laakso T 2004
Kuva 25.	Kekkonen K. 1970-luvun alku.
Kuva 26.	Mannelin M. Kymenlaakson Museo
Kuva 27.	Nevalainen S. 1942
Kuva 28.	AG Salonen, elokuu 1948. kuvan omistaja Kari Huovinen, LKT, synnytys- ja naistentautien erikoislääkäri, ylilääkäri KOKS 2000–2005, eläkkeellä.
Kuva 29.	Nevalainen M. 4.5.1991
Kuva 30.	Laakso O. 2013. Kyltin omistaa Sipari E.
Kuva 31.	Kekkonen K. 1970-luvun alku
Kuva 32.	Mäittälä J. 19.10.2013
Kuva 33.	Nevalainen M. 4.5.1991
Kuva 34.	Nyblin 1945 Kymenlaakson museo
Kuva 35.	Laakso T. 20.7.2014
Kuva 36.	Kuva v:lta 1941. Saatavana Kotkalainen kirja. Eteenpäin Oy

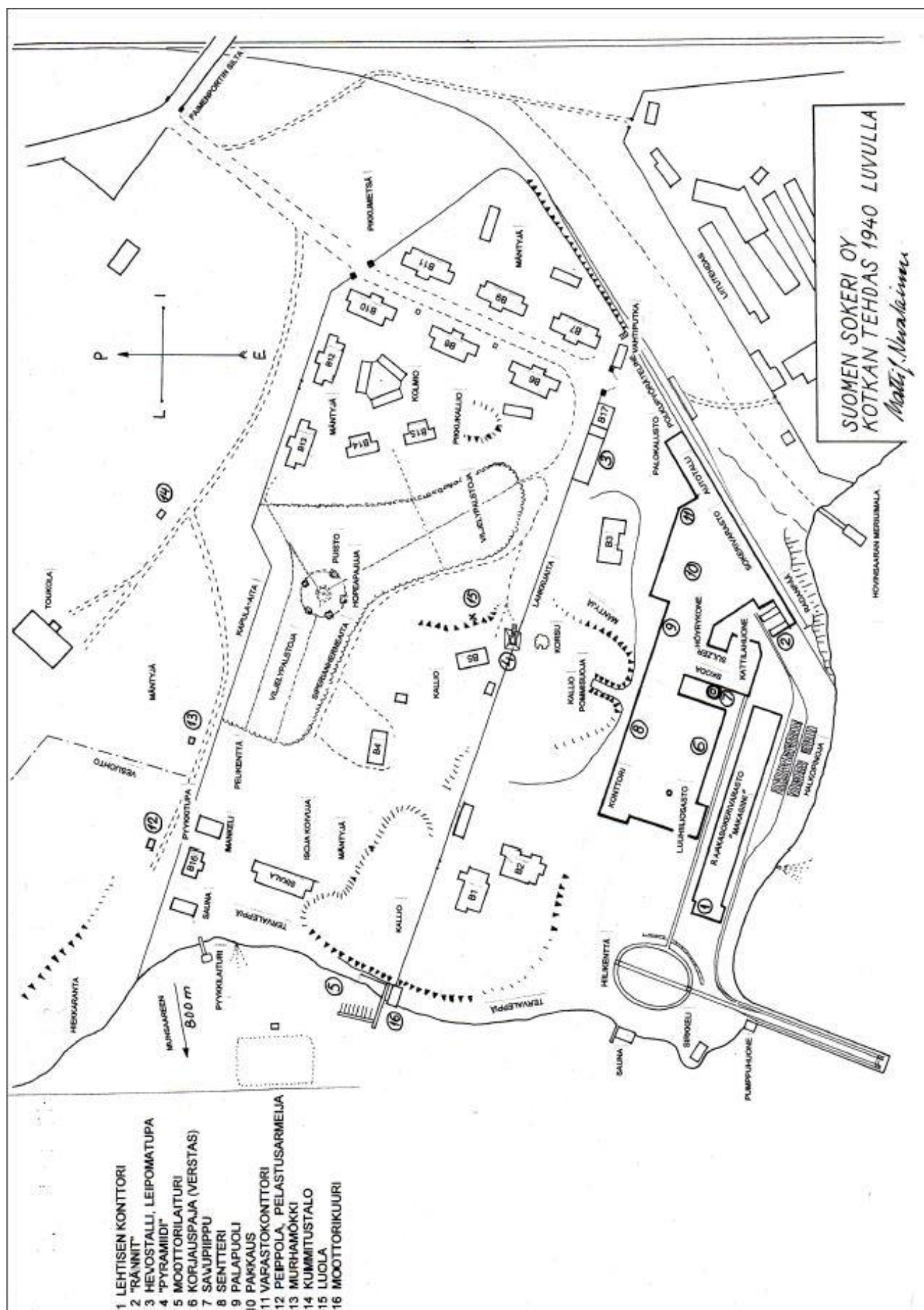

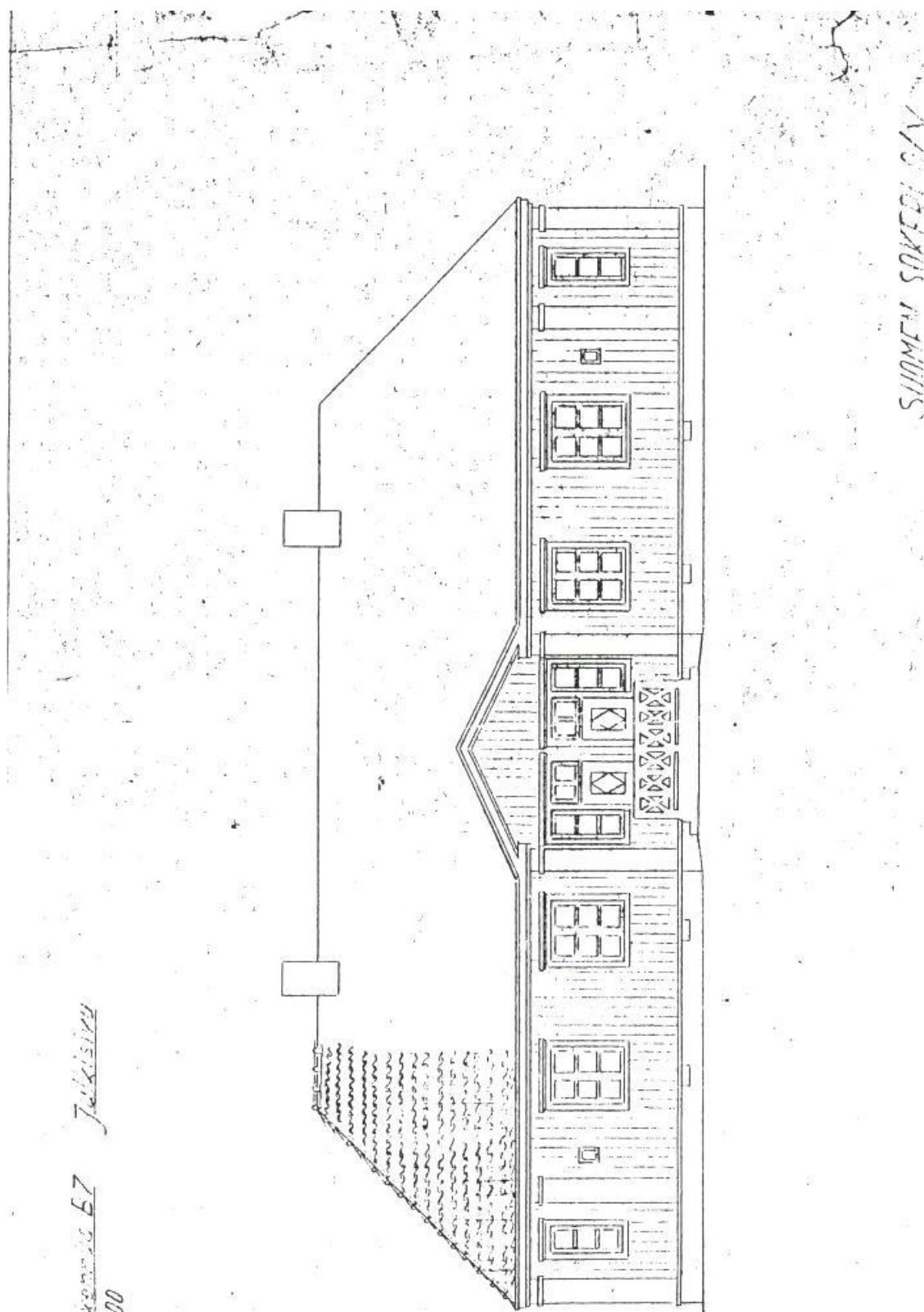

OTE KANTAKARTASTA 1:3000

